

## رۆلی میر قوتلۆغ شاهێ مهنگه قوتی دههفرکی و بزاقین نافخوی ددهولهتا ئیلخانیدا

(٦٨٠-٦٩٨مش/١٢٨١-١٢٩٨ز)

سرمدا صلاح فرحان<sup>1</sup> و عثمان عبدالکریم عمر<sup>2</sup>

1 پشکا میژوو، فاکولتیا زانستین مرقایه تی، زانکۆیا زاخۆ. (sarmad.farhan@staff.uoz.edu.krd)

2 پشکا کومه لایه تی، کولێژا پهر و مردا بنیات، زانکۆیا زاخۆ. (othman.omer@uoz.edu.krd)

<https://doi.org/10.26436/hjuoz.2025.13.4.1678>

به لافکر: 2025/12

په سهندکر: 2025/09

وهرگرتن: 2025/07

### پۆخته:

ئهف قهولینه تیشکی د ئیخته سه رۆلی ئیک ژ میر و سه رکرده یین هه ره گرنگ د میژو ویا دهولهتا ئیلخانیین مه غوولی ل ئیرانی، ئه وژی میر قوتلۆغ شاه کورێ مانعه دایی ژ هوزا مهنگه قوتی یا مه غوولی بوو، ب راستی وهک ئاماژ مه یین ژیده ران رۆلی میر قوتلۆغ شاهێ هه ر ژ سه رده می ئیلخان ئابا قورئ هولاکویی (٦٦٣—٦٨٠مش/١٢٦٥-١٢٨٢ز) دیار بوویه، هه ژ یه بیژین ئاماده بوونا ئه و وهک که سه ک خودان سه نگ د ناف ریزین له شه کهری ئیلخانیاندا ژ قالاتیه کی نه هاتیه، چنکی باب و باپیرین ئه و رول و جهی خوه ل دهف جهنگیزخانی و ههتا سه رده می هولاکویی هه بوون، به لی ب شیومیه کی به رفه ده سه رده می ئیلخان غازانی دبیته دهستی راستی بو ئیلخان غازانی، چنکی یا دیاره سه رده می غازانی چه ندین بزاق و یاخیبوون ل دژی دهسته ه لاتا غازانی سه رهلدان، و ده مه میانای سه رکه قتی بو سه ر دوژمنی خوه، ئه ف ه ژ ی بو ئه و چهن دێ د زفریت کو میر قوتلۆغ شاه ژمارا سه ره کی بوو ژ بو پاراستنا دهسته ه لاتا ئیلخان غازانی، ههتا کو ئیک ژ نه وان که سان بوو بین کو ب هیز و شیان وب هاریکاریا ئه و غازانی شیایی کورسییا دهسته ه لاتا ئیلخانی ب ده سته ب بینیت پشته لادانا بایدو کورئ طرغای ل سالا (٦٩٤مش/١٢٩٥ز). زیده باری پاراستنا ئه و ژ بو دهسته ه لاتا ئیلخان غازانی ژ ئه گهری ناکوکی و هه فرکی و پیلان و یاخیبوون و بزاقین نافخوی ل دژی غازانی، ئه م د شیین بیژین میر قوتلۆغ شاه سه رکرده یه کی له شه کهری د قوناغه کا هه ستیار دا ب بوو پاریزه ری دهسته ه لاتا غازانی ژ هه می مه ترسی و گه فین نافخویی و ده ره کی، و هه رومسا جهی ریزی بوو دناف هه می میر و سه رکرده یین دهولهتا ئیلخانی دا.

په یقین سه ره کی: قوتلۆغ شاه، مهنگه قوت (منکوت)، غازان خان، اولجایتو، دهولهتا ئیلخانی.

کورئ ئه باقایی (٦٨٣-٦٩٠مش/١٢٨٤-١٢٩١ز)، میر قوتلۆغ شاهێ ده ست د ناف ئه فان هه می کیشه و هه فرکیاندا هه بوو، و شیا پنگه هێ خوه یی سیاسی و له شه کهری ب پاریزی

سه ره رای ژ هه می شه رو پیلانین و ناکوکیین مه ترسیدار سه ر ژیا نا ئه و، به لی ب زیره کی و هه ولین ئه و ی بین به رده وام ئه و قوناغا هه ستیار ده ربازکر ب سه رکه قتیانه سه ر دوژمنین خوه و ئیلخان غازانی د هه مان ده مدها، هه ر چه نده کومه کا میرین له شه کهری سه رده می ئیلخان غازانی هه بوون، و زیده باری وه زیرین ئیلخانیان، کار و نه رک د بیافێ کارگیری و سیاسی و له شه کهری د گیران وهک میر طعاجار نوپان و میر بوقا و میر نوروز و میر سلامیش و هه نده ک ژ میرین به نه مالا ئیلخانی وهک میر بالتو کورئ نابشی (نقجی)، به لی پتریا ئه فان میرین مه باس لی کری بزاق و یاخیبوون راگه هاندن د ژ دهسته ه لاتا ئیلخان غازانی، و چاره نوستی هه میان کوشتن بوو.

ژ هه ژ یه به یته گوئن کو پاراستنا دهسته ه لاتا ئیلخان غازانی قه دگه ربیا بو باومرپیا ئیلخانی ب هیز و شیانین میر قوتلۆغ شاهێ کو یی سه رکه قتی بوو د ئه رک خوه دا، نه به تی د

### ١. پێشه کی:

پشته مرنا ئیلخان ئه باقا کورئ هولاکویی ل سالا (٦٨٠مش/١٢٨٢ز) دهولهتا ئیلخانی توشی هه فرکیین مه ترسیدار بوو، ژ به ر ناکوکیین میرین به نه مالا ئیلخانی سه ر کورسییا دهسته ه لاتی، ئه ف چهن دێ ژ ره نگه فده انکا نه ری نی هه بوو سه ر دهسته ه لاتا ئیلخانی ل ته بریزی، دوو به ره کییه کا دژوار د له شی ده له تیدا په یدا بوو ههتا سه ر ئاستی وه زیر و سه رکرده یین له شه کهری، و هه ر لایه نه کی ژ بو پاراستنا به رژه وه ندین خوه لایه نگه ربیا میره ک ژ میرین به نه مالا ئیلخانی دکر، ئه ف چهن دێ لاوازی ئیخته دهولهتا ئیلخانی بو ماومه کی نه یی کورت، چنکی سه رراسته کرنا ئه فان ناکوکییان بی قوربانینی مروفی و دارایی نه بوو، و پتریا نه وان هه فرکیا ب شیومیه کی له شه کهری دهاته جه ره سه رکر.

میر قوتلۆغ شاه د ئه فان هه شه سته گیاندا ری زور مه زن گیرا، ب تابه ت ل پشته مرنا ئیلخان ئه باقایی و ههتا هه فرکیا سه ر دهسته ه لاتی دناقه ر سولتان ئه محمد تکودار (٦٨١-٦٨٣مش/١٢٨٢-١٢٨٤ز) و برزایی ئه و میر ارغون

\* قه کوله ری به ره رس.

ل دهمی دویچوونا میر نوروزی<sup>(4)</sup> دکر داکو شورمشا وی ژناف بیست ل سال(1296م/ش) (الهمذانی، 1420م/ش، 2000ز، ل 123، 124، 146).

## ۲. ۲. همقزین وزاروکی میر قتلوغ شاهی:

بئ گومان کهسانین سمرکرده هملدایینه خوه نزیکي بنهملالا دستهلالاتدار بکمن ژ بو پاراستنا بهرژومندین خوه چ ب ریکا ب جهننانا ئمرکان یان پشکیشکرنا چالاکین باش یان ژ ب ریکا پیومندین خزماتی ئانکو هاوسرگریا سیاسی، لهورا میر قتلوغ شاهی پیومندین خزمایهتی دگل ئیلخانان ژ لایهکی فه، و دگل دهلتمدار و سمرکردهین بلندین ئیلخانان ژ لایهکی دیقه دروستکر؛ بمهستا چسپاندنا کاریگریا خو یا سیاسی و لهشکری د دهلتمتدا؛ ژ بهر قی چندی میر قتلوغ شاهی همقزینی دگل کچا میر "جیرغوتای" کر، ئیک ژ سمرکردهین لهشکری بین مهن بوو دناف مهغولان دا (الهمذانی، 1420م/ش، 2000ز، ل 123، 124، 146)، وپاشی هاوسرگری ل گمل خاتون (اولجایتیمور) کر کچا ئیلخان "أرغون خان کورئ نهباقا" ی (۶۸۳-۶۹۰م/ش، ۱۲۸۴-۱۲۹۱) (البناکتی، 1428م/ش، 2007ز، ل 470)، ههروسا هاوسرگری ل گمل "ایل قتلغ خاتون" کچا ئیلخان "گیخاتو کورئ نهباقا" (۶۹۰-۶۹۴م/ش، ۱۲۹۱-۱۲۹۵ز) کو دبته خوشکا میر (الافرانک)<sup>(5)</sup> (الهمذانی، 1420م/ش، 2000ز، ل 134، 170؛ الیونینی، 1428م/ش، 2007ز، ل 285).

ل دویف نامازمین ژیدمران میر قتلوغ شاهی چندی زاروکی کور و کچ ههویون ژوان کورئ وی "سیاوجی" (J.A.Boyle, 1968, p 400)، و ههروسا کورمک دی ههویون بنافئ (قرانجوق) (القاشانی، 1348م/ش، 1929ز، ل 9)، و ژ زاروکی وی بین کچ ئیک همقزینا سمرکرده لهشکری میر (هرقداق)<sup>(6)</sup> بوو (الصیاد، 1407م/ش، 1987ز، ل 348؛ اقبال، 1420م/ش، 2000ز، ل 308)، و کچکا دی یا میر قتلوغ شاهی همقزینا میر (قراسنقر)<sup>(7)</sup> بوو (العسقلانی، 1414م/ش، 1993ز، ل 246، 247).

بئ گومان ژ نهگمری رول و پنگهه بنهملالا قتلوغ شاهی و ههروسا پیومندین خزمایهتی دناقیهرا خیزانا وی ل گمل ئیلخانان ژ لایهکی فه، و دهلتمدار و سمرکردهین بلندین ئیلخانان ژ لایهکی دیقه، نهف پیومندی یه موکم تر لیکرن وب نهف چندی و بورینا دهمی پوسنن سیاسی و لهشکری و مرگرتن همتا وی رادهی بوو ئیک ژدیارتین میر و سمرکردهین لهشکری بین بلند دهلتمتا ئیلخانیدا. (الصیاد، 1407م/ش، 1987ز، ل 361)، و همتا گههشتیه ریزین لهشکری بین بلند و بویه جهی باومریا ئیلخانین مهغولان همتا کو هاتیه راسپاردن و هکو سمرکرده گشتی یئ هیزا لهشکریا ئیلخان ل سمردهمی ئیلخان محمود غازان خانی دا (العاوی، 1353م/ش، ۹۳۵ز، ل 411؛ الصیاد، 1387م/ش، 1967ز، ل 81).

ل سمردهمی ئیلخان "اولجایتو"<sup>(8)</sup> میر قتلوغ شاه ل پلا نیکی دهات دناف میرین دهلتمتا ئیلخانیدا (القاشانی، 1348م/ش، 1929ز، ل ۲۸)، ژبلی وی چندی پوسنی (أمیر الأمراء)<sup>(9)</sup> میرئ میران ژ و مرگرت (میرخوند، 1333م/ش، 1914ز، ل ۴۲۵). بئ گومان کاریگریا نهوان هاوسرگریا و ههروسا پنگهه میر قتلوغ شاهی د دهلتمتدا ریک ل دیاربوونا رولی کورین وی ژی فمکریو، کو کورئ

ناریشین نافخوبیدا بهکو جهی باومریا ئیلخانی بوو ژ بو نارام کرنا بارودوخین نافخوی ل سنورئ همریما خوراسانی ژ تیگههمنان و نازاوهگریا، و ههروسا پاراستنا بهرژومندین مهغولان ل دهقمرین دهوروبهرین دهلتمتا ئیلخانی بتایهست ل نهوان و دهلاتین ملکهچیا خوه بو ئیلخانیان دایینه دیارکر، و مک شاهین و دهلاتی جورجیا و سولتانین سلجوقیین رومی ل نهاندولی، و موکمکرنا جیگریا مهغولی و سمربازگههین لهشکری، سمرمرانی پیومندین مهغولان و کیش و ناریشهین نهوان دگل مهمالیکان ل و دهلاتی شامی، میر قتلوغ شاهی ب ریزمیکا زورباش یئ سمرکفتی بوو بجهننانا ئمرکی خوه، و پاراستنا ههشمنگی د هاوکیشا سیاسی و لهشکریدا ل سمر دهمی دستهلالاتا ئیلخان غازانی.

## ۲. ژیاناما میر قتلوغ شاه یا کهسایهتی

### ۱. ۲. ناف و هوز و سیفهتین میر قتلوغ شاهی:

نافی وی میر قتلوغ شاه کورئ مانغهدای کورئ جیدی نویان، ل دیف ژیدمرین سمرمکی بین میژوویی سبارمت میژوویا ژدایک بوونا میر قتلوغ شاهی دزقریت بو سالا (۶۴۷م/ش، ۱۲۴۹ز) (الدواداری، ۱۹۶۰، ل ۳۲)، میر قتلوغ شاه ژ هوزا منکقوت (مانقوت)<sup>(1)</sup> ئیک ژهوزین مهغولان بوو (القاشانی، 1348م/ش، 1929ز، ل 9)، و بابی وی مانغهدای، میرمک بوو ل سمر دهمی ئیلخان هولاکویی و بهردوام بوو ل سمر پوسنی خوه همتا سمردهمی ئیلخان (أباقا کورئ هولاکو) ی (۶۶۳-۶۸۰م/ش، ۱۲۶۵-۱۲۸۱ز) (MaitlandMuller, 2017, p 149, 168)، بابیری وی (جیدی نویان) ئیک ژ سمرکردهین لهشکری بوو ل سمردهمی جمنگیزخانی (MaitlandMuller, 2017, p 67).

ژیدمرین میژوویی بین بهردهست ب هویری باسی نهاندمین خیزانا وی نهکریه بنتی چندی نامازمیهکین کیم و کورت نهین و هکو دایینه دیارکر کو میر (تیمور باقا) دهنته زانین ئیک ژ براین میر قتلوغ شاهی بوو و سمرکردهی لهشکری بوو د ناف ریزین سوپایی مهغولان دا، و دویف ژیدمران دوو یان سی براین دی ههویون بهلی مر بوون، (MaitlandMuller, 2017, p 181, 209, 210)، نهفه وی چندی دمه دیارکر کو بهرز بوونا رولی میر قتلوغ شاهی ژ فالاتیکی نههاتیه بهکو و مک نامازمین ژیدمران ههرو سمردهمی باب و بابیرین وی نهفی بنهملالی ریز و رولی خوه ههویوه د دهلتمتا ئیلخانیدا بتایهست د بیافی لهشکریدا.

ل گور نفیسینین میژوونوسان و هکو دایینه دیارکر کو ژسیفهتین میر قتلوغ شاهی ب مهنایا سروسیم و روخساری وی دهات نیاسین، و رهین وی کیم موو تیدا دیار بوون، و دیسان پرچا وی ژی کیم موو تیدا ههویون (الذهبی، 1421م/ش، 2000ز، ل ۹۰)، و دوو گوهارک ل گوهین نهوی بوون (العمری، 1431م/ش، 2010ز، ل 191). و ههرو زانین ل بهرکرنا گوهارکان ژ لایی زهلامان فه دیاردهیکا بهربهلاف بوو دناف هوزین تورک و مهغولان دا.

و هکو هوزا نایینی بهری موسلمان بوونا میر قتلوغ شاه ل دهستیک ژیان خوه ئیک ژ دیقهلانک و باومرهندن نایینی شامانی بوو<sup>(2)</sup>، وپاشی گلهک پیقه نهچوو موسلمان بوو ل سالا (۶۹۴م/ش، ۱۲۹۴ز)؛ ل دهمی موسلمان بوونا ئیلخان محمود غازان د وی دهمی دا موسلمان بوونا میر قتلوغ شاهی هاتیه پشتر استکر کو نهوی نفیز ل بازیری طوس کریه<sup>(3)</sup>،

یا ړون و ناشکمرایه کو دولهتا نیلخانی دویری همفرکینن نافخویی نهو و مکی دهسته لالت و دولهتین دهوروبهرین نهو، بی گومان دوو بهر مکی ولایهنگیری بهر دموام بوو د لهشئ نهو دولهتیدا وهر لایهنگی چاف ل پاراستنا بهر دموهیدین خوه هه بوو، و میر قوتلوغ شاه ژو و مکو سرکردهیهکی لهشکمری ړولهکی مهزن هه بوو دههفرکینن دناقبهرا نیلخان نه محمد تکودار و میر نرغون کورئ اباقا خانی، نه خاسمه پشته نیلخان (أحمد تکودار خان)<sup>(13)</sup> موسلمان بووی و دهسته لاتا دولهتا نیلخانی وهرگری ل سالا (681 مش/1282 ز).

هه ژو یه نه بیزین نیلخان احمد تکودار نیکم کس بوو ژ بنه مالا نیلخانی موسلماننه تیا خوه راگه هاندی، نهو پینگافی ژو تارادهیهکی باش کاریگریا خوه هه بوو لهر د ژوارکنا ههفرکی دناقبهرا میر نرغون دگل مامی خوه نیلخان نه محمدی (J.A.Boyle, 1968, p 365)، نهگمرئ نهقان ههفرکیان دزفریت بو نهو چندی کو میر نرغون دهسته لاتاریا دولهتا نیلخانی ب مافی خوه دزانی ژ بهر کو کورئ مزنی (أباقاخان) بوو، (Persy Skyes, 1915, p184, 185).

پشته موسلمان بوونا (أحمد تکودار خان)ی، رابو ب دهستپیکرنا وحبیه جیکرنا رینمایین شهریمهتی نیسلامی له می بهشین دولهتا نیلخانیدا، د ههمان دم دا گریدانا په یوه ندین دوستانه دگل مه مالیکان ل میسر و له لاتی شامی؛ میر نرغون نهو تشتی لدویف دگه ریای دیت بو دژایه تیکرنا نیلخان نه محمدی، رابو ب پالادانا میرین دولهتی بین کو دیقه لاندین هزرا و سمنی ژ نهوان میر قوتلوغ شاه بوو کو بدژی نیلخان نه محمدی، پشته نهو چندی دناقبهرا نیلخان نه محمدی و لایهنگرین میر ارغونی شهرمکی چه کداری رویدا بهلی بی نهجام بوو. (اشپولر و آخرون، 1385 مش/1965 ز، ل 189؛ اقبال، 1420 مش/2000 ز، ل 238، 242؛ Bayarsaikhan, 2011, p175, 179 Micheal Dashdondog, 2004, p39).

شهر و پیکدادانین دهسپیکي دناقبهرا نیلخان نه محمد تکودار و برازیی وی میر نرغونی دا چ دویمایه بو ههفرکیا نهوان نه دانا سهرماری نهو چندی لهشکمرئ نه محمد تکودار بی سهرکهفتی بوو و خودان دهسته لاتوو، بهلی بو وی یا ړون و ناشکرا بوو کو میر نرغون ههفرکهکی بهیزه بو وی بتایهت ل دهمی هندهک سرکردین لهشکمری پشتهفانین نهوی بوون مینا میر قوتلوغ شاه، ژ بهر نهو چندی و ژبو دوماهییک ئینانا نهقان ههفرکیان، نیلخان نه محمد تکودار رابو ب هنارتنا شاندهکی بو میر نرغون، و میر نرغون بو بهر سف دانا نیلخان نه محمد رابو ب هنارتنا میر قوتلوغ شاه کو نیک بوو ژ هنارتین میر نرغونی بو دیتنا نیلخان نه محمد تکوداری ژ بو دیماهییک ئینانا نهقان ههفرکیان (الصیاد، 1407 مش/1987 ز، ل 143، 144). نه د شین بیزین پشت بهستنا میر و نیلخانین مهغولی ل سهر میر قوتلوغ شاه د چاره سهر کرنا ناریشین نافخویی دا نهو چندی ناگه هینیت کو قوتلوغ شاه تکه کسه بوو و مکی سهر کرده د مهیدانا سیاسی ولهشکمریدایه، بهلکو نهو چندی د گه هینیت کو ب کاریگریترین سهر کردهی ب هیز بوو کو ههردو لایهنین ناکوک جهخت ل سهر راکیشانا نهوی دکرن بو لای خوه.

وی میر (سیاوجی) نیک بوو ژ سهرکردین لهشکمری ل سهر دهمی اولجایتو. (J.A.Boyle, 1968, p 400). ل سالا (۷۰۶ مش/۳۰۶ ز) ب فرمانا نیلخان اولجایتو، میر قوتلوغ شاه سهر کردایه تیا لهشکمرئ مهغولان کر بو سهر دارگرتنا دهفرا جیلان<sup>(10)</sup>، بهلی د شهرمکیدا ب گرانی بریندار د بیت و ههر ل وی دهفرئ ل دهسپیکا سالا (۷۰۷ مش/۳۰۷ ز) گیانی خوه ژ دهست د دمت. (الذهبی، 1420 مش/1999 ز، ل 239، 240؛ الفاشانی، 1348 مش/1929 ز، ل ۶۷، ۶۸؛ مستوفی قزوینی، 13۶۲ مش/19۴۳ ز، ل ۶۰۷) ل سالا (۷۰۷ مش/1307 ز)، (العسقلانی، 1414 مش/1993 ز، ل 254؛ الصیاد، 1407 مش/1987 ز، ل 143، 144) و تهمنی وی گه هشتبوو (۶۰) سالی (الدواری، ۱۹۶۰، ل ۳۲، ۴۹).

### ۳. ړولی میر قوتلوغ شاه یی سیاسی د دولهتا نیلخانیاندا

#### ۳. ۱. دهسپیکا ژیا وی یا سیاسی:

دهسپیکا ړولی میر قوتلوغ شاه د دولهتا نیلخانیاندا ل سهر دهمی نیلخان (أباقاخان) دیار دبیت، دهمی چووی ژ بو خزمهتا میر "ارغون کورئ أباقاخان" ول وی دهمی ژبی غازانی سی سال بوون و مکو سهر پهرشت ل گهل میرئ نافیری بوو، و نهو نهو نهریتهکی بهر به لاف بوو ل وی سهر دهمی، کو زاروک و میرین بجویک د دانانه ژیر سهر پهرشتیا سهر کردهیهکی خودان شیان داکو فیری هه می یاسا و ریساین سیاسی ولهشکمری و کارگری ب بیت.

میر ارغون میر قوتلوغ شاه هنارته جقاتا بابی خوه نیلخان أباقاخان بهمهستا نهجام دانا هندهک کارین گرنګ، کو وی دهمی میر قوتلوغ شاه ل دهفرا (موغان)<sup>(11)</sup> کو شیا چاقپیکهفتنی ب نیلخان أباقاخان بکمت، و نیلخان أباقاخان پرسا رهوشا غازانی ژ میر قوتلوغ شاه کر، و دبهر سف خوه دا میر قوتلوغ شاه گوته أباقاخانی کو غازان ژبی وی گه هشتیه سی سالی، و شیانین سوار بوونا هه سپان ههیه، و نیلخان أباقاخان سهرنج راکیش بوو ب نهو چندی، ژ بهر هندی ب میر قوتلوغ شاه راگه هاند غازانی ببینت و پندقیه غازان ژبوو وی بهیته رهوانه کړن.

لدهمی میر قوتلوغ شاه ژ دهفرا موغان فهگه ریای دهف میر ارغون و پهیما نیلخان أباقاخان گه هاندی، ههر چنده نهف دخوازا نیلخانی ب دلی میر ارغونی نهو چنکی کورئ وی غازان هیشتا زاروکهکی بجویک بوو، و سهرماری نهو چندی میر ارغونی چ کورین دی نهو ل وی دهمی ژبی غازانی، ژ بهر هندی دوو دل بوو و دگوت نهو دئ چاوا شیم بهنیرم بو بابی خو، لی د دویمایه نهچار دبیت کورئ خوه غازانی دگل خوه دبیت و بهر هف دهفرا (قونقور اولانک)<sup>(12)</sup> دچیت داکو داخوازا بابی خوه أباقاخانی جیهه جی بکمت ژبو هیلانا غازانی ل کوچکا نیلخانی، و پاشی میر ارغون جارمکادی دزفریته ههریما خراسانی. (الهمدانی، 1420 مش/2000 ز، ل ۷۹-۸۲).

بومه و هسا دیار دبیت پشت بهستنا بنه مالا نیلخانی ل سهر میر قوتلوغ شاه د کاروبارین نافخویی بین بنه مالا کو قوتلوغ شاه که سایه تیهکی ب هیز و جهی باومری یه ل دهف نیلخانی و کورین نهوی.

#### ۳. ۲. میر قوتلوغ شاه و ههفرکینن بنه مالا نیلخانی:

بهرتر لئ ب هیت وههروسا ب بیهته جهی باومریا میر غازانی ل دهفرا خوراسانی، و درویدانین داهاتیدا نهف چهنده باش دیاردیبت.

### 3. 4. رولی میر قوتلوغ شاهی دهفرکیین دناقبهرا میر غازان ونیلخان بایدو:

پشتی گوشتنا نیلخان کیخاتو ژ لایئ "بایدو کوری ترغای" (694مش/1295ز) لاینگهرین ویه ل سال (694مش/1294ز) دهستهلاتداریا دولهتا نیلخانی گرت دهست، بهلی گهلهک نهخایاند ل سهردهستهلاتی؛ چنکی میر غازان ب پشتهفانیا لاینگهرین خوه وهک میر قوتلوغ شاه ومیر نوروز وکومهکا دی یا سهرکردین لهشکری داخوازا تولفهکرنا کوشتنا کیخاتو د کرن ژ نیلخان بایدو و لاینگهرین وی، نهفه ژ ی بو نهگهری رابوونا شهرهکی نوی دناقبهرا میر غازانی و نیلخان بایدو ل نیزیکی بازیری مسراغه<sup>(17)</sup>، و دهفی شهری دا لهشکری نیلخان بایدو بهرامهر لهشکری میر غازان شکست، ول رمجبا سال (694مش/1294ز) بایدو نهچاری داخازا دان وستاندنی وپیکهاتنی ژ میر غازانی بکمت، د نهفی دهمی دا میر غازان رازی بو و بهرسفا داخازیا نیلخان بایدو دا، بهلی میر غازانی شاندهک پیش خوه فه هنارت دهف نیلخان بایدویی، و نهو شاندهک پیک دهات ژنهفان میران: نهوژ و قوتلوغ شاه ونوورین ئاقا<sup>(18)</sup>، بو دان وستاندنی دگمل بایدویی ومیرین وی. (الهمدانی، 1420مش/2000ز، ل 113-117؛ البناکتی، 1428مش/2007ز، ل 479، 481).

پشتی ئالوگورکرنا دید و بوچوونان هر دوو لایین ل سهر ئهوی چهندی ریکهفتن بو راوستاندنا شهر و ناکوکیان، وزفرینا لهشکری میر غازانی بو همریما خوراسانی و د بهرامهر دا نیلخان بایدو سوز دا ههمی (خواتین)<sup>(19)</sup>، وخیزان وپاره و میراتی ئهرونی بو کوری وی میر غازانی بهنیریت، سهرمیری رازیوونا نیلخانی ژ بو زفرینا داهاتین همریمین: خوراسان و عیراق وقومس<sup>(20)</sup> و مازندران<sup>(21)</sup> و نیقهک ژ داهاتی همریما فارس و ناوچین دهووروبهرین پروباری سفید رود<sup>(22)</sup> بو میر غازانی.

پشتی نیمزا کرنا نهفی ریکهفتنامی دناقبهرا نیلخان بایدو ومیر غازانی دا، نیلخانی داخاز ژ میر غازانی کر بو گیرانا ئاههنگان ژ بهر ئهوی ریکهفتنا دناقبهرا ئهوان دا هاتیه مورکر، بهلی میر غازانی یی پشت راست نهوژ ژ نیلخانی و ژ بهر ئهوی چهندی داخواز ژ میر نوورین ئاقا ومیر قوتلوغ شاهی کر ل ئاههنگی ئاماده نهبن، و ب زیترین دم همریما ئازمربجانی بجه بهیلن؛ بتایبست پشتی کو میر غازان دووباره هاتیه ئاگههدارکر ل لایئ وان همدوو میران فه ژ هر فیلبازییهکا نیلخان بایدویی، وپاشی میر غازان بخوه ژ ی بلهز بهرهف بازیری (زنجان)<sup>(23)</sup> فه چوو، د نهفی دهمی دا نیلخان بایدو دودل نهبوو دهست ژ سوزین خو بهردمت، و نهف چهنده بوو نهگهر دووباره ناکوکی وهفرکی دناقبهرا همدوو لایهنگان روی بدهنه فه، ویهومندی ب شیهویهکی نهخومش مان دناقبهرا ئهواندا همتا کو ل سال (694ه/1295مش) میر غازانی ب پشتهفانیا میر قوتلوغ شاهی شیایی دویماهییی ب دهستهلاتا نیلخان بایدویی بینیت (الهمدانی، 1420مش/2000ز، ل 113-117؛ البناکتی، 1428مش/2007ز، ل 483).

### 3. 5. میر قوتلوغ شاه وهفرکی ل گهل وهزیری نیلخانی (صدرالدین الزنجانی)

پشتی فهگهریانا میر قوتلوغ شاهی نیلخان ئهحمده داخوازا دیتنا میر ئهرونی کر، وههروسا ژ بو بهرسفاندا میر ئهروغون خوه وهسا دا دیارکر لیکتیگههشتن وپیک ئینان دناقبهرا ئهوان دا دئ هیهته کرن، لهورا میر ئهروغون ب پشتهراستی بهرهف نیلخان ئهحمدهی چوو ب نیازا ریکهفتنی، بهلی ل دهمی گههشتی دیوانا نیلخان ئهحمدهی ئیکسهر بریارا گرتنا میر ئهروغونی دا، (الصیاد، 1407مش/1987ز، ل 143، 144)، لئ دهمهکی دریز نهچوو هر زوو هاته نازادکر ل دویف داخوازی وهاریکاریا میر (بوفا)<sup>(14)</sup> یی، بهلی نازادکرنا میر ارغونی نهوو دیماهییا ههفرکیی، لهورا نیلخان ئهحمدهی لهشکهرک هنارت بودزایهتیکرنا میر ئهروغونی، وشهر دناقبهرا ئهواندا پهیدابوو دهنجامدا لهشکری میر ئهروغون سهرکهفت، و نیلخان ئهحمده خو فهکیشا و بهرهف همریما خوراسانی چوو وجارمکا دی فهگهریما ئازمربجانی، بهلی لئوماهیکی ل ههیف (جمادی الأول) ل سال (683مش/1284) ژ لایئ لهشکری میر ئهروغون هاته گرتن وپاشی هاتهکوشتن، میر ئهروغون دهستهلاتداریا دولهتا نیلخانی ومرگرت ب هاریکاریا میر قوتلوغ شاهی وکومهکا سهرکردین دی بین مهغولی. (البناکتی، 1428مش/2007ز، ل 469، 470؛ مستوفی قزوینی، 1362مش/1943ز، ل 594-595؛ خواندامیر، دت، ل 123، 125).

ژیا سهری بومه رون دبیت کو پشتهفانیا میر قوتلوغ شاهی بو میر ئهروغون خان دململانیدا دگمل ئهحمده تکودارخان، وبهاتنا میر ئهروغون خان ل سهرتهختی دولهتا نیلخانیان بوو نهگهری کیمبوونا کاریگهرییا نیسلامی ل سهردهولتهی، ههروسا بوو نهگهری زفراندنا ئهوان بو فیکراریین "الیاسا" ئانکو ئهرو سیستههمیه کو مهغولان پهیرهودکر، ژ کومهکا یاسا ورینمایان پیک دهات، ژ لایئ جهنگیزخانی فه هاتیبوو دانان بو ریکهختنا کاروبارین دولهت وکومهلگهها مهغولی، وههروسا نهفه ژ ی بو نهگهری بهلاقبوونا کاریگهرییا نایینن وهسمنی ل ههمی چهقین دولهتا نیلخانی دهوی سهردهمیدا.

### 3. 3. رولی میر قوتلوغ شاهی ل خوراسانی ل سهردهمی گیخاتو خان:

پشتی مرنا نیلخان ارغونی ل سال (690مش/1291ز)، برایی وی کیخاتو دهستهلاتداریا نیلخانی ومرگرت ب رازیوونا پتیرییا میرین دولهتی، دوی دهمیدا میر قوتلوغ شاه ل گهل میر غازانی بوو ل همریما خوراسانی، ل دهمی گههشتنا نهفان دهنک و باسان بو خوراسانی میر غازان رابوو ب راسپاردنا قوتلوغ شاهی کو بهرهف همریما (اران)<sup>(15)</sup> فه بچیت، بو ناگدارکرنا نیلخان کیخاتو ل سهر بارودوخی همریما خوراسانی ژ لایئ سیاسی ولهشکری فه. (الهمدانی، 1420مش/2000ز، ل 102، 103).

پشتی میر قوتلوغ شاهی ئهروکی خوه ب جهننایی جارمکا دی فهگهریما همریما خوراسانی، بهلی ل دهمی میر غازان بهرهف همریما ئازمربجانی<sup>(16)</sup> چوویی ژبوو دیتنا نیلخان کیخاتو ل سال (692مش/1292ز)، (خواندامیر، دت، ل 142)، دئوی دهمیدا میر قوتلوغ شاه ژ ئهوان میران بوو کو ئهروکی پاراستنا همریما خوراسانی دکر همتا زفرینا میر غازانی بو خوراسانی، (الهمدانی، 1420مش/2000ز، ل 106). پاراستنا همریما خوراسانی ژ لایئ میر قوتلوغ شاهی فه، بوو نهگهری ئهوی چهندی کو پیگههی میر قوتلوغ شاهی

کو نیلخان غازانی ب وردی زانی نه نارام و تورمبوو و نیکیسر داخازا گازیکرنا وزیر صدرالدین الزنجانی کر ولیکولین دگهل کرن سهارمت بابیتی، ولدهمی بو نیلخانی روھن بووی کو وزیر صدرالدین الزنجانی گرنگی ب ریکارین لیکولینی نادمه ودان ب دادگهه ناکمه، بو نیلخانی دیاربوو کو صدرالدین الزنجانی نهگمری تیکهه دانا پیومندیان بو د ناف میر و وزیرین دولهتیدا و نهقی چهندی و مکر نیلخان غازان بریارا کوشتنا وزیر صدرالدین الزنجانی بدهت، و میر قوتلوغ شاهی بی دولی وکیروبوون بریارا نیلخانی جیبهجیکر و وزیر صدرالدین الزنجانی کوشت، (الهمدانی، 1380 مش/1960 ز، م 2، ج 1، ل 13-15؛ خواندامیر، دت، ل 151؛ الصیاد، 1407 مش/1987 ز، ل 284-286)، ل رمجبا سالا (697 مش/1297 ز). (مستوفی قزوینی 1362 مش/1943 ز، ل 604؛ ابن الفوطی، 1424 مش/2003 ز، ل 334).

#### 4. رۆلی میر قوتلوغ شاه بین لهشکری

همفرکیا میرین بالا دهست د دولهتا نیلخانی یا بهردوام بو و نه دشیین بیژین نیک ژ سالوختین دولهتا نیلخانی مهغولی بو، نهق دیارده یا بهربه لاف بو د لهشی دولهتیدا بتاییهت ل دهمی مرنا نیلخانهکی یان هم سهرکردهکی هست ب هیزبوونا خوه کر یا یان ژی بهربهستهک دیتا ل هممیر بهرژومندیین خوه، دهست بو یاخیبوونهکی یان بزاقهکا لهشکری د کیشا دژی بهرژومندی ودهسته لانا نافهندی، بهلی همی نهو بزاق ویاخیبوون- د قوناغا قهکولینیدا- دویماهییا نهوان ژ ناقرن بوو.

نهگمر نهو لنینیرینهکی د نهوان بارودوختن مه لسهری ئاماژه پی دایین بکمین نهو د شیین د دوو نهگمران دا رون بکمین: نیک یا رون و ئاشکرایه نهو سهرکردهمین بزاق دکرن سهرکرهقتین نهوان د دهمکی بوون و نهوان هیزا لهشکری دولهتی نهجوو کو بو دهمهکی دریز وجههکی بهرفره بزاقین خوه لی بهردوام بکمن، ویا دووئ نهو کهسی ب بزاقهکی رادبوو دژی بهرژومندیین دولهتا نیلخانی ل دهق نیلخانین مهغولی ب کهسی خیانهتکار د هاته نیاسین لهورا ل ب دیتا نیلخانان قوربانیدا د نهقی بیافیدا ل چ ناست بان دقیا نهو یاخیبوونه بهینه ژ ناقرن، سهرماری نهو چهندی پهقا لیوورین ژ بو خیانهتکاران د یاسایا مهغولاندا نهجوو، لهورا دویماهییا همی بزاق ویاخیبوونا نهمان بوو، و نهگمر لیوورین ل گهل میرهکی هاتبا دان نهو لیوورینه یا دهمکی بوو، ل دویماهییا رمفتارا خیانهتی سزایی وئ ل دهق نیلخانان کوشتن بوو.

نیک ژ مەترسین ب نهقی رهنگی نهجوو میر بوقا نیک ژ سهرکردهمین ب هیز بوو لسهردهمی نیلخان ارغون کوړئ اباقایی، شیا دهسته لانا خو بسمر گهلهک دزگههین دولهتیدا بگریته، و بریارین خوه بسهپینت، و نهق چنده روژ ب روژ بو هاریکار بو میر بوقایی کو پینگهه خوه بی سیاسی ولهشکری د دهسته لاتییدا ب هیز بکمه، ههتا گههشتیه وی رادمی دهست ب ههولانا کر بو لادانا نیلخان ارغونی ل سهر تهختی دهسته لاتی، پستی کو نیلخان ارغون ب باوهری و دیتا خوه ژ رمفتارین میر بوقایی پشت راست بووی، فرمانا کوشتنا میر بوقا دا ل سالا (687 مش/1288 ز)، و د ههمان دهمدا دیقچوونا لایهنگرین وی کر بو نههیلانا کاریگهرییا وان لسهر

یا رون و ئاشکرایه ناکوکی و همفرکی نه بنتی دناقهرا نیلخان و میرین بنهالا نیلخانییدا بوو، بهلکو پاراستنا بهرژومندیین میر و وزیرین دولهتا نیلخانی ژی بوویینه نهگمر ناکوکی وکوشتن و ئالوزی پهیدابین وب بیته جهی لاوازییا دزگههین بلند دولهتیدا.

پشتی وهرگرتنا صدرالدین زنجانی (24) پوستی و وزارتتی همر ژ سهردهمی کیخاتو وهتا هاتنا غازان خانی بو سهر دهسته لاتی، نارمانجا نهوی نهو بوو خوه رزگار بکمه ژ میرین بالا دهست یین دولهتا نیلخانی دوی دهمیدا، وزیر صدرالدین الزنجانی ژبو دهست قهئینانا دلسوزی وپالیشیا نیلخان غازانی د دام و دهستگههین دولهتیدا، ههولدا دوو بهرمکی دناقهرا (رشیدالدین الهمدانی) (25)، و میر قوتلوغ شاهییدا بکمه؛ بو بههئینانا نهقی مه بهستی صدرالدین الزنجانی رابوو ب گونه هبارکرنا میر قوتلوغ شاه و لهشکری د گهلدا ب تیکدانا بارودوختن همریما جورجیا (26) ل شوینا به لاقرنا نارامی ل وئ همری، و بی گومان نهق چنده بوو نهگمری تورمبوونا نیلخان غازان خانی، ولدهمی میر قوتلوغ شاهی پرسیار ژ وزیر صدرالدین الزنجانی کری سهارمت گهورینا ههلوپستی نیلخانی بهرامبر وی، وزیر د بهرسقا خوه دا گوت: نهقه ژ دهر نهجامین وان بوختانین وزیر رشیدالدین الهمدانی بوون لسهر ته هاتینه کرن، د وی دهمیدا وزیر رشیدالدین الهمدانی کهسهکی نیزیکی نیلخان غازانی بوو (خواندامیر، دت، ل 151).

همژی یه ب دهمینه دیارکرنا کو د نهقی پلانیدا مه بهست و نارمانجا سهرمکی یا وزیر صدرالدین زنجانی نهجوو دوو بهرمکی بیخیته دناقهرا نیلخان غازانی ژ لایهکی، و میر قوتلوغ شاه و وزیر رشیدالدین الهمدانی ژ لایهکی دقه، چنکی همر دووین دیماهییه کهسانین پایه بلند و جهی ریز و بریار بوون ل دهق نیلخان غازانی، وزیر صدرالدین الزنجانی دقیا نهقان کهسا وکو بهر بهست ژ ریکا خوه راکمه داکو مهیدان بو وی بمینیت و خوه پتر نیزیکی نیلخانی بکمه ژ بو پاراستنا بهرژومندیین خوه د دهسته لاتییدا.

سهرماری پیومندیین میر قوتلوغ شاهی و رشیدالدین الهمدانی یین بهیز، بهلی ژ بهر نهوان بوختانین صدرالدین الزنجانی ژ زاردقه رشیدالدین الهمدانی لسهر میر قوتلوغ شاهی کرین ل دهق نیلخانی، میر قوتلوغ شاه نهچار بوو خوه ژ نهقی گونه هباری قورتال بکمه، لهورا نهرازیبوونا خو ژ رشیدالدین الهمدانی دهربری لسهر نهوان گوئینن بی بنهما دهرباره وی هاتینه کرن، بهلی رشیدالدین الهمدانی سهرسامیا خوه دیارکرنا و نهو ناخفتن و بوختان رهتکرنا، و داخاز ژ میر قوتلوغ شاهی کر سهر وکانییا ناخفتنکر نهوان دهنگ و باسین نهراست ئاشکرا بکمه؛ بهلی میر قوتلوغ شاه رازی نهجوو ناقی وزیر صدرالدین الزنجانی ئاشکرا بکمه وکو ژیدمرین نهقان دنگوباسان، چنکی قوتلوغ شاه تا وی دهمی بی پشت راست نهجوو کا نهو ناخفتن د راست یان نه ، و نهقی چهندی و مکر رشیدالدین نهقی دوسی بیخیته بهردم نیلخان غازانی داکو بی گونه هییا خوه و راستیا بابیتی بو میر قوتلوغ شاهی بدهته دیارکرنا، و مسادیاربوو نیلخان غازانی ژی دقیا بگههینه راستیا نهقی بابیتی، لهورا داخوازا میر قوتلوغ شاهی کر راستیا نهقی بابیتی بو قهگو هیزیت، د نهوی دهمیدا میر قوتلوغ شاهی نهچار بوو همی بابیت بو نیلخانی قهگیران یین کو وزیر صدرالدین الزنجانی ل دهق وی گوئین، پشتی

هەر چەندە ریکەفتەکا دەستپێکی دناڤهرا میر غازان و ئیلخان بایو دا هاتیوو کرن، بەلێ وەسا دیاربوو کو میر غازان حەزا دەستڤهینانا کورسیا دەستەهلاتی بەر نەدابوو، ئەهەژ ی بو ئەوی چەندێ دز قریت کو بارودوخ د بەرژ موهندییا میر غازانی دا بوون ژ ئەگەرێ ب هیز بوونا لەشکەرێ وی د هەمان دەم دا هەمی نامازە بو هندی د چوون کو دەستەهلاتا ئیلخان بایویی بەرەف کەفتی بوو ژ بەر هندی پتیریا میرین لایەنگەرین وی ژێ خوە ژێ دویرکرن ئەهە بوو دەرڤەتەکا باش بو میر غازانی (ابن الفوطی، 1424 مش/2003 ز، ل ۳۲۸-۳۲۹؛ الهمدانی، 1420 مش/2000 ز، ل ۱۲۵-۱۲۶).

ئەهە هەمی بوونە پالەمەر جارەکا دی میر غازان لڤینا بکەت ژ بوو ب دەستڤهینانا کورسیا دەستەهلاتا ئیلخان، لەمورا میر غازانی پلانا خوە دانا هیزشی بکەتە سەر لەشکەرێ ئیلخان بایو، بەلێ بەری میر غازان لەشکەرێ خوە بهنیرت بو ئەهە مەرمی، فەرمان لەسەر میر قوتلوغ شاه و میر نورین ئاقا راسپاردن کو پیشکیشکرنا نمایشین لەشکەرێ بکەن. دبیت ئەو خونیاندا لەشکەرێ بو هندی بیت کو میر غازان خودان لەشکەرەکی ریکخستی و ب هیزە و نامازمەکا نەراستەوخوێه بو ترساندا نوژمنی خوە.

ب بورینا دەمی و ئەفان پێشەهاتا شەر دناڤهرا هەردوو لایان دا دروست بوو رەشیدالدین الهمدانی ب وردی باستی ئەفان رویدانا کرێه، و هەروەسا رولێ میر قوتلوغ شاه دئەهە هەفرکیا لەشکەرێ دا دکەت ب وی رەنگی کو میر قوتلوغ شاه ل پێشیا لەشکەرێ میر غازانی راوەستیا بوو وەکو چیاپەکی خوراگر و بنەجەه و پاشان میر قوتلوغ شاهێ ب چاف نەترسی هیزشی لایەنی نیقی یێ لەشکەرێ ئیلخان بایویی کر و شیا سەرکەفتەکا مەزن ل سەر لەشکەرێ ئیلخان بایو تومار بکەت، و نیزیکی (۸۰۰) سەربازین ئیلخانی هاتە کوشتن و بین دیتەر ژ گورەپانا شەری خۆ فەهکیشان ورهڤین (1420 مش/2000 ز، ل 1۱۷).

ژ ئەگەرێ ئەفان رویدانان میر غازانی لەشکەرەکا ئامادەکر ب سەرکرداتیا هەر ئیک ژ میر قوتلوغ شاه و میر نەورۆزی ب مەرمە ژ نافرنا دەستەهلاتا ئیلخان بایو، و ئەهە لەشکەرێ ل دویمایێ شیا ئیلخان بایو دەستەسەر بکەن و ب فەرمانا میر غازانی هاتە کوشتن ل باژیرێ تەبریز، ب کوشتنا بایو میر غازان بوو ئیلخانی مەغوولان و وەرگرتا دەستەهلاتا دەولەتا ئیلخانی ل سالا (۶۹۴ مش/۱۲۹۴ ز). (الهمدانی، 1420 مش/2000 ز، ل ۲۷، ۱۲۶؛ البناکتی، 1428 مش/2007 ز، ل ۴۸۳).

۴. ۲. رولێ میر قوتلوغ شاهێ بو ژ نافرنا بزافا میر نەورۆزی ل سالا (۶۹۶ مش/۱۲۹۷ ز):

میر نەورۆز ئیک ژ میرین هەره بەرنیاس بوو د دەولەتا ئیلخانی دا، هەژێ یە بیژین میر نوروز بو قوربانێ هەفرکیا میران، د ئەنجامدا پەيوەندین وی دگەل ئیلخان غازانی تیک دچن ول وی دەمی میر نەورۆز نەچار د بیت یاخیوونی بکەت ل هەریمە خوراسانی دژی ئیلخان غازانی (طوقش، ۲۰۰۷، ل ۲۷۱).

ئیلخان مەحمود غازان ل هەمبەر ئەهە یاخیوونی ژ لایێ سەرکردەیهکی بهیز و خودان لەشکەر ب کارەکی مەترسیدار دزانی لەسەر دەستەهلاتا خوە، لەمورا بریاردا ب بەرەفکرنا هیزەکا لەشکەرێ ب سەرکردایەتیا میر قوتلوغ شاهێ کو ژمارا ئەوان ژ (۷۰) هزار شەرکەران پتر بوون ب

بارودوخین دەستەهلاتا ئیلخانی. (البناکتی، 1428 مش/2007 ز، ل 473، 474؛ خواندامیر، د/ت، ل 129، 130)،

کوشتنا میر بوقایی بو جەئ نەرازیبوونا میر نوروزی و دەست ب یاخیوونی کر ل خوراسانی، ل قیری رولێ میر قوتلوغ شاهێ یێ لەشکەرێ دەولەتا ئیلخانیدا دەستپێکر کو ب بیتە سەرکردێ لەشکەرێ بو نەهیلانا یاخیوونا میر نوروزی، کو ئیک ژ میرین دەستەهلاتدار بوو پستی قوتلوغ شاهێ ل دەف میر غازانی یێ کو دەستەهلاتداری ل هەریمە خوراسانی دکر لەسەردەمی بابێ خوە ئیلخان ارغون، ژ ئەگەرێ نەرازیبوونا نوروزی ژ کوشتنا میر بوقایی ژ لایێ ئیلخان ارغونی قە، چنکی میر بوقا ئیک ژ میرین نزیکێ نوروزی بوو ژ لایێ خیزانیقە، زیدمباری ترسا میر نوروزی ژ کوشتنی ژ لایێ ئیلخان ارغونی قە.

پستی بەرفەرەه یوونا کارپگەریا کوشتنا میر بوقایی دەهەمی لایەنین ژ یانا سیاسی و لەشکەرێ د دەولەتا ئیلخانیدا، و د هەمان دەمدا سەمکاریا لەسەر میر بوقایی هاتە کرن کارپگەر یەکا مەزن هەبوو د هەفسەنگیا هیزێ دەولەتیدا، ژ بەر ئەفان پێشەهاتا میر نەورۆز بەرەف دەفەرا (وادی جز) (27) چوو، و ل ویری بەردەوام بوو د دژایەتیکرنا سیاسەتا ئیلخان ارغونی، و دگەل لایەنگرین خۆ کومپونەک گریدا وەک ئامادەکاری ژ بوو چوونا وی دگەل لایەنگەرین وی بو دەفرین سنوری بین دەولەتا ئیلخانی، پستی میر نەورۆز بەرەف (وادی جز) چوویی میر غازان هەنارتیەک هەنارت دەف میر نەورۆزی ب مەرمە ئاشتیبوون و دەستبەردانی ژ ئەهە یاخیوونی، بەلێ میر نەورۆز باوهری ب دەستپێشخەریا میر غازانی نەبوو لەمورا بریارا گرتا هەنارتی ویدا، و پاشی ئیکسەر دەست ب هیزشان کر بو سەر جەین لەشکەرین میر غازانی ل دەفەرا (نیسابور) (28) ئ، میر غازان دگەل سەرکردەیی خومین لەشکەرێ میر قوتلوغ شاه نەشیان بەرەنگاری لەشکەرێ میر نوروزی بین و نەچار بوون بەرەف بەرەف هەندەک دەفرین دی بین خوراسانی بچن. (الهمدانی، 1420 مش/2000 ز، ل 88، 90).

پستی ئەوان رویدانان میر غازان ل گەل سەرکردێ لەشکەرێ خوە میر قوتلوغ شاهێ بەرەف گوندی (رادکان) (29) چوون، و ل سالا (ربیع الآخر 688 مش/1289 ز) ل گوندی نافرێ دگەل لەشکەرین میر نەورۆزی ب شەرچوون، و لەشکەرێ ئەوان بەرامبەر میر نەورۆزی شکەست، پستی دەنگ و باسین سەرکەفتن میر نوروزی گەهشتینە ئیلخان ارغونی، رابوو ب هەنارتنا هاریکاریا لەشکەرێ بو هەریمە خوراسانی بو میر قوتلوغ شاهێ داکو بەرامبەر میر نەورۆزی براوەستیت، و ئەهە هیزا پالپشت یا لەشکەرێ رۆلەکی مەزن هەبوو بو بهیزکرنا پێگەهێ لەشکەرێ یێ میر قوتلوغ شاهێ، و ب هاریکاریا ئەفان پیداوستان میر قوتلوغ شاه شیا سەرکەفتن ل سەر میر نەورۆزی بینیت ل باژیرێ (هراة) (30)، و پستی شکەستنا میر نەورۆزی ل سالا (688 مش/1289 ز) رهڤی بەرەف وەلاتی (ترکستان) (31) ئ. (الهمدانی، 1420 مش/2000 ز، ل 90-94؛ الصیاد، 1407 مش/1987 ز، ل 232 ز). و خوە ل ئەوی دەفرێ ناسیکر بو دەمەکی درێژ مەترسیا وی دویر کەفت لەسەر هەریمە خوراسانی.

۴. ۱. رولێ میر قوتلوغ شاهێ دژ نافرنا ئیلخان بایو:

نهکریه همتا کو تو سوز وپیماننا بشکینی و خوینا من ب ریژیت)). شاه فخرالدین بهرسقا وی دا و گوتی ههمی تشت یی ب دویمایهک هاتین. (1420مش/2000ز، ل ۱۴8).

ههر چهنده میر نهووز کهسهکی ژیر و شارمزا بوو، بهلی پیشینیا نهوی چهنده نهدکر کو هوسا ب ساناهی بهینه خاپندن ژ لایی شاهی هراتی قه، ژیر دوو نهگهران: نیک و مسا هزر دکر ستاندنا کلهها باژیری هراتی یا ب ساناهی نینه، و یا دووی میر نهووز ل دهف خوه یی پشت راستبوو کو شاهی هراتی پشتا نهوی بهرنادمت و خیانهتی لی ناکمت ژ بهر نهوی پهیمهندییا خزمایمی دناقیهرا نهواندا، بهلی د نهجام دا و مسا دهرنهچوو و میر نهووز بو قوربانئ هزرا خوه نهوا لسه بنیاتی خزمایمی ناقا کری.

پشتی نهقی چهنده فخرالدین کرت فرمانا کوشتنا (حاجی رمضان)<sup>(33)</sup>ی دا نفیسهی میر نهووزی بوو و سهری وی دگمل نوینهی خو بو میر قوتلوغ شاهی هنارت دا ناگدار بکمت ژگرتتا میر نهووزی وبراوین وی و پشتهفانین وی، و فخرالدین کرت داخازا پاراستن ژمیر قوتلوغ شاهی وهیقی دکر دین فرمانداریا نیلخان غازانی بیت وپشتهفانیا خو بو نیلخانی دیاربکمت وهیقی خواست گرتتا میر نهووزی ناوهندگیری بو وی بکمت ل دهف نیلخان غازانی داکو ل خلهمتین وی ببوریت، وپشتی نهقی چهنده رابوو ب هنارتتا میر نهووز ب دهستین گریدایی وب پیا ب وب شقف و بچاقدیریما چر بو سربازگهها میر قوتلوغ شاهی، ول دهمی نامادهبونا میر نهووزی ل ههمبهر میر قوتلوغ شاهی هندک رهمفتار و گالنه و بی ریزی ب میر نهووزی هاتنه کرن ل دیوانا قوتلوغ شاهی و زیدمباری هندک پهیقین نهجوان ونهشایهیی میرهکی و مکو نهووزی بهینهکرن کو خزممت و قوریانییهکا مزین پیشکیشی نیلخان غازانی و دهولتا نیلخانی نهجام دایین، و نهقی چهنده میر نهووزی تورمکر ژیر کو میر نهووزی خو و مسا دیت پلا وی مزینتر و بلندتره ژمیرین مزین دهولتا نیلخانی، ژیر نهقی چهنده هیچ گرنگیهک ب پرسیارین میر قوتلوغ شاهی نهدا و بهرسقا وی ژی نهدا و ب باومری و سمربلندی خوه نیشان دا، وبتی ب نیک رسته بهرسقا وی دا وگوتی: "غازان تنی د شیت حوکی ل سهر من بدمت نه تو". (الهمدانی، 1420مش/2000ز، ل ۱۴۸؛ ابن الفوطی، 1424مش/2003ز، ل 334؛ الدواری، ۱۴۱۸مش/۹۹۸ز، ل ۳۱۸؛ فندی، أحمد، أبول 2019، مج 8، ع 4، ل ۳۰-۳۱). نه دشین بژین کو میر نهووزی و مسا هزر دکر پلا وی د دهولتهیدا ژ یا میر قوتلوغ شاهی بلندتره و نهو شیان نین نیکسهر بریارا کوشتنا وی بدت بی فرمانا نیلخانی، بهلی د ههمان ومخت دا نهمانا میر نهووزی د گورمپانا سیاسی دا دهرفتهکا باشبوو بو میر قوتلوغ شاهی کو و مکر میرهکی نیکانه نهقی خزمتمی پیشکیشی نیلخانی بکمت و د ههمان دم دا داکو بهرژموندیین خوه ژی پاریزیت.

ل دهمی کو میر قوتلوغ شاه ژیرسقیین میر نهووزی بی هیقی بوویی، گلهک توره بوو و لهورا فرمانا دا لهشکرئ خوه میر نهووزی بکوژن، و بشیوهیهکی هوقانه لیه دهرگههی باژیری هراة کوشت، و پاشی لهشی وی پارچهکرن و سهری وی هاته هنارتن بو نیلخان غازانی ل (۲۳ ههیقا شموال ۶۹۶مش/۲۹۷ز)، پاشی سهری میر نهووزی هاته هنارتن بو بهغدا ول ویری ب دارمکی قه هاته هلاویستن بو دهمی چهند سالان و مکی هندک میژوونقیسان دایه دیارکرن. (ابن العبري،

ناماژمین ژیدهران، ژ بو ژنافرنا یاخیبونا میر نهووزی. ههر دوو لهشکر ب شهرکهفتن ل دهقهرمکا نزیک باژیری نیسایور و د نهجامدا لهشکرئ میر نهووزی شکست و نهچار بوو بهرمف (فخرالدین کرت)<sup>(32)</sup> بچیت شاهی باژیری هراة.

نیلخان غازان ب شکستهنا لهشکرئ میر نهووزی رازی نهبوو، بهلکو و مسا دیت نهف چهنده بوو نازاراندنا میر نهووزی، لهورا فرمانا ب میر قوتلوغ شاهی دا بلهز بهرمف باژیری (هراة) بچیت ژ بوو دهستهسهکرنا میر نهووزی چ ب ساخی یان مری، ب نهقی چهنده میر قوتلوغ شاه سهکر دایهتیا لهشکرهکی مزین کرول دهمی گههشتی باژیری هراة، نیکسهر نهف باژیره دورپیچ کر و فرمانا رادهستکرنا میر نهووزی بو شاهی هراة فریکر، و نهگهر شاه فخرالدین نهف داخوازییه بجه نهینا نهو ژ ل ههمبهر غازانی یی پشکداره دگمل یاخیبونا میر نهووزی، ههر چهنده شاهی هراة پهیمهندییهکا خزمایمی ههوو ل گمل میر نهووزی، بهلی ژ ترسا مهغولان یی نهچار بوو خوه ژ نهقی ئاریشی بدته پاش، بتاییهت دهمی دیتی لهشکرئ میر قوتلوغ شاهی باژیری وی دوور پیچ کری یه ب هیزمکا لهشکرئ یا مزین و نهف دورپیچ ل سهر باژیری ناهیه راکرن همتا میر نهووزی و نهوکسین دگلهدا نههین گرتن و ژیر نهقی چهنده شاه فخرالدین کرت هزرین خوه کرن کو نهو نهی نهچاره ژیر میرهکی مهغولی بکهفته مملانی دگمل هیزا نیلخانیا، و د ههمان دم دا ترس ژمیر نهووزی ههوو کو بشیت لسه وی زال بیت ولدویماهی باژیر و دهفرین لژیر دهستهلاتا وی دهست سهردا بگریت. (الهمدانی، 1420مش/2000ز، ل ۱۴۶-۱۴۷؛ الصفدی، (1418مش/1998ز)، ج ۵، ل ۵۲۴؛ خواندامیر، دت، ل 145؛ طقوش، 2007ز، ل ۲۷۲).

ژیر نهوان هزر و هوکار و دهرنهجامین مه لسهی باس لی کرین، ههمی بوونه پالدر ژبو رازیبونا شاهی هراة فخرالدین کرت کو میر نهووزی رادهستی قوتلوغ شاهی بکمت، بهلی نهو پینگاف نه یا ب ساناهی بوو، ژیر ترسا وی ژ لهشکرئ میر نهووزی، لهورا هزر د پلانهکیدا دکر بو نهقی مهرمی، و داخواز ژ میر نهووزی کر هاریکاریا وی بکمت ژ بو بهرمفانیکرنی ژباژیری نهو ژی ب ریکا دابهشکرنا لهشکرئ میر نهووزی لسه دهروازین باژیری ژیر کو بین پیشهنگ دگمل لهشکرئ وی دژی لهشکرئ قوتلوغ شاهی، میر نهووزی ب نهقی پلانی رازیبوو بریاردا سهربازین خوه دابهش بن ل دهروبهرین باژیری ژ بو روبروبونا لهشکرئ قوتلوغ شاهی، ب نهقی شیوهی ههمی لهشکرئ وی ژی دهر کهفتن و میر نهووز بتی ما ل کلهها هراة ل گمل چهند زیرهفانین تاییهت بین شاه فخرالدین، بیی کو بزانیی کو پلانمکا خیانهتکاری بو هاتیه دانان. (الهمدانی، 1420مش/2000ز، ل ۱۴۷؛ البناکتی، 1428مش/2007ز، ل ۴۸۶).

پشتی شاه فخرالدین پلانا خوه بجه نیایی فرمانا ب لهشکرئ خودا ههمی پشتهفان و دیقه لانهکین میر نهووزی دهستگیریکن، و پاشی میر نهووز ژی دهستگیرکر، وگوتی (فرمان دبیرت کو دقیت تو بی یه رادهست کرن بو میر قوتلوغ شاهی). (الهمدانی، 1420مش/2000ز، ل ۱۴۷؛ البناکتی، 1428مش/2007ز، ل ۴۸۶)، (الهمدانی) ناماژه ب وی چهنده کر ل وی دهمی میر نهووز هاتیه دهستگیرکرن، ((میر نهووزی گوته شاه فخرالدین: "من خرابی وزورداری لته

١٤٢٧م/٢٠٠٧ز، ل٢٣٢؛ الهمداني، 1420م/2000ز، ل١٤٨؛ ابن الفوطي، 1424م/2003ز، ل٣34؛ البناکتي، 1428م/2007ز، ل486).

ههژي يه بهيته ديار کړن نه هيلانا مير نهوړوزي د مهيدانا سياسي دا ژ لايي مير قوتلوغ شاهي فه بو دوو نهگمران قههگمریت: نیک وکو نمرک ل سمر شاني مير قوتلوغ شاهي کو هاتبوو راستپاردن ژ لايي نيلخان غازاني فه ژ بو بهر پهچکرنا دهستههلاتا مير نهوړوزي، و دوو مير قوتلوغ شاه تا رادميهکي باش کهسهکي ژير بوو ژ بو پاراستنا بهرژ مومندي و دهستههلاتين خوه بهرانهر گهشهبونا رولي مير نهوړوزي د دهولعتيدا ب تاييبت بهرز بوونا رولي مير نهوړوزي د کوملهگهها مهغولي دا پشتي شيبياي غازان خاني بينيته دناف ناييني نيسلامي دا. ومي قوتلوغ شاهي باش هست ب نموي چندي دکر لهورا بيي کو ب زفريت بو نيلخان غازاني بريارا کوشتنا مير نهوړوزي دا.

#### ٤. ٣. رولي مير قوتلوغ شاهي بي لهشکري ل دهفرا جورجيا (کرجستان)

شاهنشينا جورجيا دهفرا ماکا گرنگ بوو ژ بوو دهولتا نيلخان ژير زمگينيا وي ب سامانين وي تين سروشتي و ژير نهفي چندي مهغولان چاف لسر هبوو کو بيخيته د بن ملکهچيا خوه، د ههمان دهمدا ژ بو پاراستنا سنور خوه ژلاي باکوري فه ژير ممرسي و گهفين مهغولين قهچاق، لهورا ب هر بهانهيهکي با نيلخانين مهغولي همولدان نموي دهفري بيخيته ژير دهستههلاتا خوه، يان هر چ نهبيت همول بدن بو راگيشانا شاهنشينا جورجيا بو لايي خوه و گریدانا پهيوهنديين ههقاليني د گمل شاهين جورجيا.

ژ بو چارمهسرکرنا نهفي پرس نيلخان غازان ل سالا (٦٩٧م/١٢٩٨ز) سرکردهي لهشکري خوه مير قوتلوغ شاه راسپارد بو نهفي ممرسي و ههروسا ژ بو نههيلانا نوان نالوزين ل دهفرا جورجيا دروست بوويين نموي کو بوويينه نهگمر نيبکدانا بارودوخا لسر سنوري دهولتا نيلخان و نهف چنده بوويه جهي دلگرانبييا نيلخان غازاني. ميژوونفيس (الهمداني) دهرارهي نهفي چندي باس دکمت کو ممرم ژچوونا مير قوتلوغ شاهي نموي بوو داکو دوتفچوونا کاروبارين نموي دهفري بکمت و ههروسا نموي چندي ديار دکمت کو پشتي مير قوتلوغ شاه کار خول دهفرا جورجيا بدوماهیک نينايي جارما دي بلز زفرييه بو لايي نيلخان غازاني و ههروسا مير قوتلوغ شاهي براي شاهي جورجيا ديفيد ههشتي لگمل خوه نينا، ب ريزما ممرن پيشوازي ليهاته کړن ژ لايي نيلخان غازاني فه. (1420م/2000ز، ل١٥٠).

ب راستي پهيوهنديين نوان د جيگيرنهوون ژ بهر پيشهاتين نوي و رويدانين سنوري بين بهردوم، بتاييبت پشتي شاهي جورجيا ديفيد ههشتي زاني کو مير نوروزي سرکردي لهشکري مهغولي رابويه ب ژنافيرنا هندک ديزين دهفرا جورجيا، وشاهي جورجيا دگمل سربازين خوه ل کهلهکي خوه ناسي کرينه و ل دزي دهستههلاتا نيلخانان راومستiane، و ب نهگمر نهفي چندي نيلخان غازان شاندهک هنارت بو لايي شاهي جورجيا، کو داخاز ژي کر دهست ژ سمر نموي کهلهي بهردت وملکهچيا خوه بو نيلخان غازاني دياربکمت ودان پيداني ب دهستههلاتا مهغولان بکمت، بهلي ديفيد ههشتي ب داخوازي وفهرمانين مهغولان رازي نهبوو. (Robert bedrosian, 2012-2015, p240-242).

ل دهمي شاهي جورجيا داخوازين مهغولان بجهنهينايين، نيلخان غازاني جارما دي مير قوتلوغ شاه راسپارد بو چارمهسرکرنا کيشيا نوان دگمل شاهي جورجيا ودوماهیک نينانا نوان نالوزين ل ويژي رويدايين، نيکسر مير قوتلوغ شاه فرمانا نيلخاني جيهجیکر و بهرف نموي سنوريچه چوول دوماهيا سالا (٦٩٧م/١٢٩٨ز)، و ژ لايي خوه کهسهک هنارت بو شاهي جورجيا (ديفيد ههشتي) و داخاز ژي کر ب لهشکري خوه ژ کهلهي دمرکهقيت.

دوباره هاتنا مير قوتلوغ شاهي بو جهي دلگرانبييا شاهي جورجيا، د ههمان دم دا بي پشت راستبوو کو نموي هيزا بهرگرييا مهغولان نينه، لهورا نهچار بوو رازي بييت بهلي ب ممرجهکي کو مهغول سوز وپهيمان و باوهریي بدنه شاهي جورجيا کو دهفري نموي د پاراستي بن ژ هيرشين مهغولان و ههروسا هندک کهسان و مک بارمهته رادستي نموي بکن همتا کو قوناغين قهکيشانا نموي ژ نموي کهلهي خلاص دبیت، ژ بوو دوياتکرنا نهفي باوهریي، مير قوتلوغ شاه رابو ب رادستهکرنا کورئ خوه شيبواچي و لگمل دوو کهسين دي ژ کورين ميرين مهغولان کو و مک بارمهته بمين ل دهف شاه ديفيد ههشتي ب ممرما دهستبردانا کهلهي، ب نهفي ريکهفتي شاهي جورجيا ژ کهلهي خوه دهرکهقيت دگمل کومهکا ديارين پر بها و بهرف سمر بازگهها لهشکري مهغولان فه چوو، و مير قوتلوغ شاه پيشوازي ليکر و ژ نهگمر نهفي کومبوني ريکهفتن دناقيرا همدو لايان دروست دبیت و بهرامبري نهفي چندي مير قوتلوغ شاه ديارين پر بها پيشکيشي شاه ديفيد ههشتي کړن و نهف ريکهفتنه ب نموي چندي دوماهیک هات وشاهي جورجيا سوز ب مير قوتلوغ شاهي دا کو هر تشتهکي نموي بقيت بي نامادهيه جيهجی بکمت، پشتي ريکهفتن دروست بووي دناقيرا نوان دا، و پاشان شاهي جورجيا دزفريته سر دهستههلاتاريا خوه خو، و ل دهمي گههشتيه بنهچيا خوه نيکسر بارمهتمين مهغولان نازاد کړن و بهرف مير قوتلوغ شاهي فه فريکړن.

(Robert bedrosian, 2012-2015, p240-242)

بومه و هسا ديار بوو کو شاهي جورجيا ب نهفي ريکهفتي بي نهچار بوو بهرامبر هيزا مهغولان، هر چاو بيت ب نهفي چندي مهغولان لايمنگرييا جورجيان ب دهستفينا داکو شاهي جورجيا ب بيته ريگر ژ بو هيرشين مهغولين قهچاق بو سمر نرد نيلخانان ل نوان دهفرا، و ههروسا مير قوتلوغ شاه پشکاري د ژ نافيرنا شورشين دزي شاهي جورجيا دا کر و ژنافيرن، ممرما مهغولان نموي د نهفي هاريکاريپدا لهشکري جورجيا ب هيز بمينت وکو دهستههلاتهکا ملکهچ بوو مهغولان و ريگرين بو ههروسا سيميک لسر بهرژ مومنديين مهغولان ل نموي سنوري.

#### ٤. ٤. رولي مير قوتلوغ شاهي بو ژنافيرنا بزاقين سرکردين مهغولان ل نهاندولي

##### ١- بزاقي مير بالتو:

د نهفي سردهميدا وهلاتي رومي و سولتانين سلجوقيين رومي ملکهچي دهولتا نيلخاني بوون، وهندهک ميرين مهغولان و مک جيگر نيلخاني سمرپهرشيا نموي وهلاتي دکړن، بهلي هه/ريکين نافخوبي ل نهاندولي و ههروسا ل نيراني بوونه ريکخو مشکر کهلهک ژ ميرين مهغولان بزاقي و ياخييونان دزي دهولتا نيلخاني نهجام بدن (فندي، ٢٠١٥،



تورکمانی. (الههمانی، 1420مش/2000ز، ل 139؛ قزوینی، 1362مش/1943ز، ل 603-605؛ طقوش، 2002، ل 366).  
پشتی ئەفان رویدانان ونه هیلانا مەترسیا یاخیوونا میر  
بالتویی، میر قوتلوغ شاه دقیا قهگهریته زهستانگهها خوه ل  
دهقرا ناران، لهوړا نهرکی دیفچوون وگرتنا میر بالتویی  
رادهستی میر سولامیش کر (الههمانی، 1420مش/2000ز،  
ل 139؛ قزوینی، 1362مش/1943ز، ل 603-605)، میر  
بالتو چوو گازیا خوه گههاندە میرین قهرمانی کو هاریکاریا  
ئەوی بکەن ل دویف ریکهفتنا بهرئ نوکه کو دنایهرا ئەواندا  
هاتیو بهستن، بهلئ قهرمانیان پیشوازی لئ نهر بمر وقاژی  
هیرشی ئەوی و لایهنگهرین وی کرن وهندهک ئافرمەت و کەل  
و پهلین ئەوان برن و رفاندن، بالتور نهچار بوو ههوار خوه  
بگههینته میرین نهرمان، ل دهسپیکئ رازیوون لسه  
داخواریا ئەوی (آقسرائ، 723مش/1323ز، ل 205؛  
فندی، 2015، ل 201)، بهلئ ل دهمئ میر بالتو گههشتی دهف  
میرئ نهرمان ئیکسەر دهستهسرکر وهنارت بو تهبریزئ و  
ب بریارا ئیلخان غازانی هاته  
کوشتن. (آقسرائ، 723مش/1323ز، ل 205؛ طقوش، 2002،  
ل 366).

پشتی کوشتنا میر بالتویی، سولتانئ سلجوقی مسعودئ  
دووئ ژ لایئ خوهفه شاندهک هنارته دهف میر قوتلوغ شاهئ ل  
دهمئ د ریکیدا بهرف ناران د چوو، و ل روژههلاتئ ئەنادولئ  
سولتان مسعود گههشته میر قوتلوغ شاهئ وداخواریا لیوورین  
وپاراستئ ژیکر، وگوتئ ئەو هاریکاریا بو میر بالتویی هاتیه  
کرن بیئ حمزا وی بوو و ژنهچاری بوو، میر قوتلوغ شاهئ  
لیوورینا وی پهسندرک، بهلئ داخواریا ژیکر ل گهل ئەوی ناماده  
ببیت ل دیوانا ئیلخان غازانی (آقسرائ، 723مش/1323ز،  
ل 207؛ فندی، 2015، ل 201)، ل دهمئ سولتان مسعود  
گههشتیه کوچکا ئیلخان جارەکا دی لیوورین ژ ئیلخانئ خواست  
و دا دیارکرن کو ئەو تشتین رویداین نه ب حمزا وی بوون،  
بهلکو ژ نهچاری بوو وههرومسا ژ ترسا هندی بوو میر بالتو  
ئەوی بکوژیت، ئیلخانئ بهانهیین وی قهبولکرن ولیووری، بهلئ  
ریک نهایی قهگهریته وهلاتئ ئەنادولئ وهنارته کهلها باژیرئ  
ههمهاندئ و زیندان کر ل سالا (696مش/1297ز). (آقسرائ  
723مش/1323ز، ل 207-208؛ منجم  
باشئ، .....، مج 2، ل 118؛ لین بول، 1973، ل 316).

#### ب- بزافا میر سولامیش:

پشتی ژ ناغیرنا یاخیوونا میر بالتویی، و دانانا علاءالدین  
کیقبادئ سیئ وەک سولتانئ سلجوقیان ل وهلاتئ رومئ ل  
سالا (697مش/1298ز)، هەر زوی پشتی بورینا سالاھکئ میر  
سولامیش کورئ ئافاک کورئ بایجونویان بزافا خوه راگههاند  
دژئ دهستههلاتا ئیلخان غازانی ل وهلاتئ رومئ، چنکی میر  
سولامیش وی دهمی جیگرئ ئیلخانیان بوو، و ئەگهرئ سهرمکی  
ئەو بوو میر سولامیشی ههفرکیا غازانی ل گهل مهمالیکان ب  
دهرفەت دیت، وپهوهندیین ناخوویی ودهرمکی دروستکرن  
بتایبەت لگهل تورکمانین قهرمانی وههرومسا پهیومندی ل گهل  
مهمالیکان کر ل وهلاتئ شامئ (آقسرائ، 723مش/1323ز،  
ل 240؛ الیونینی، 1428مش/2007ز، ل 193)، بزافا میر  
سولامیشی مهترسیهکا مهزن لسه سولتانئ سلجوقی کر  
ئەوی ملکهچی غازانی، ونهشیا ههمههری ئەوی بزافئ  
پراومستیت، لهوړا ئیلخان غازان جارەکا دی نهرکی ژ ناغیرنا  
ئەفی بزافئ رادهستی میر قوتلوغ شاهئ وهندهک میرین دی بین

ل 199). هەر چهنده پیرابوونین ئیلخانین مهغولی ل ههمهبر  
بزاف و یاخیوونین ل دژئ دهستههلاتئ توند و دژوار بوون،  
بهلئ ئەو چهنده نهوو ریکر لدهف هندهک میر و سهرکردهیین  
لهشکهری کو ژ نهجامئ بهردومامیا ههفرکی وئالوزیین  
ناخوویی ب دهرفەت ب بینن کو جورمکی سهربهخووبوونئ ل  
دهقهرین لژیر دهستههلاتا وئاندا ب دهستههیین.

پشتی شهرین ناخوویی ب دویمههیک هاتین ل ئیرانی  
کومهکا میرین ب هیز ل دور ئیلخانئ ههبوون وەک: قوتلوغ  
شاه وطعاجارنویان ومیر بالتو کورئ نابشئ (ناقجی) کورئ  
هولاکوویی و سولامیش کورئ ئافاک کورئ بایجونویان  
وهندهکین دی، لهوړا ئیلخان غازانی ب پیدقی دیت هندهک ژ  
ئەفان میران بهلاق کەت ل ههریمین لژیر دهستههلاتا ئیلخانئ،  
و ب فەر دیت هیزهکا لهشکهری فریکهته وهلاتئ رومئ  
(ئنادول) (34) ژبهر کو دهقهرمکا گرنگ بوو ژ بو دهولەتا  
ئیلخانئ، د ههمان ومختدا ژبهر ئیمناهییا ناخوویی ئیلخان  
غازانی دقیا میرین ب هیز کو جهئ گومانئ وگهفئ بوون لسه  
دهستههلاتا ئەوی دقیا ژ خوه دویر بیخیت، میر طعاجارنویان ل  
پلا نیکی دهات کو ملکهچیا وی جهئ گومانئ بوو لسه  
دهستههلاتا غازانی، لهوړا بریاردا میر طعاجاری دویر بکەت  
وبهرف وهلاتئ رومئ هنارت ژ بو پاراستنا بهرژموهندیین  
مهغولان ل ئەوی دهقهرئ (الههمانی، 1420مش/2000ز،  
ل 130؛ ابن الفوطی، 1424مش/2003ز، ل 331). ل دهمئ  
میر طعاجار گههشتی ئیکسەر بانگا یاخیوونئ دا ل باژیرئ  
توقات دژئ دهستههلاتا ئیلخان  
غازانی (آقسرائ، 723مش/1323ز، ل 193؛ خواندمیر، د/ت)،  
ل 146).

ل دهمئ دهنگ و باسین یاخیوونا طعاجاری گههشتیه  
ئیلخان غازانی، رابوو ب هنارتنا نیک ژ کورماین خوه ئەوژئ  
میر بالتو بوو ژ بو ژ ناغیرنا میر طعاجاری، ل دهمئ لهشکهرئ  
ئیلخانئ ب سهرکیشیا بالتو گههشتی وهلاتئ رومئ هیرشی  
سهربازگهها میر طعاجاری کر و شیا دهستههرکەت و ئیکسەر  
بریارا کوشتنا وی دا ل سالا (694مش/1295ز).

سهرکهفتنا میر بالتو لسه طعاجاری بوو جهئ  
شانازیوون وخوه مهزکرنئ ب شیانین خوه بین کهسایهتی،  
ئەفی چهنده ئەو پالدا بریارا یاخیوونئ وسهربهخووبوونئ بدهت  
ژ دهستههلاتا ئیلخانئ، هەر چهنده ئیلخان غازانی ل دهسپیکئ  
داخواریا ژیکر بهیته ئیرانی و دهست ژ یاخیوونئ بهردەت بهلئ  
میر بالتو رازینهوو (مههول، 1952، ل 93؛ الههمانی،  
1420مش/2000ز، ل 139؛ قزوینی، 1362مش/1943ز،  
ل 603)، لهوړا ئیلخانئ لهشکهرمکی مهزن نامدهکر کو ژمارا  
ئەوان د گههشته نزیک (30) سهربازان ب سهرکر دایهتیا میر  
قوتلوغ شاهئ و ب پشکداریا میر سولامیش بو ژ ناغیرنا میر  
بالتویی، ل دهمئ لهشکهرئ ئیلخانئ ب سهرکیشیا میر قوتلوغ  
شاهئ گههشتیه وهلاتئ ئەنادولئ گهلەک ژ لهشکهرئ میر بالتو  
خوه ژ ناف لهشکهری وی قهکیشان وگههشتنه د ناف ریزین  
لهشکهرئ قوتلوغ شاهئ دا، و شهرئ دنایهرا ههردوو لایهنان  
دا ل بیابانا مالیه ل نزیک باژیرئ قیرشهر دهسپیکر ل  
سالا (696مش/1297ز)، میر قوتلوغ شاهئ سهرکهفتهکا  
مهزن لسه میر بالتو وههفهیمانین وی بین تورکمان نینا و د  
ئهنجامدا میر بالتو ژ گورمهپانا شهرئ رهفی بهرف باشورئ  
ئەنادولئ چوو، و خوه گههاندە د ناف هوزین

۲- همر چنده ناماژه ب هندک ژ براین میر قوتلوغ شاهی هاتینه دان دژیدم رین میژوویدا، بملی و مسا دیاربوو، نهوان هند رول نهوویه د دام و دمرگه هین دمولتا نیلخانیدا، نهقمری نهوی چهندی د سملینیت، کو رولئ سمرکی د بنهالا نهواندا یی میر قوتلوغ شاهی بوو، بملی برا و کس وکارین نهوی لژی سبیر و دسته لاتا میر قوتلوغ شاهی کار درکر نهورا ناماژمین دیروکی لسمر نهوان د کیم د رویدانین گورپانا سیاسی دا.

۳- میر قوتلوغ شاه ب هاوسمرگیریا سیاسی پیگه هئی خوه د دمولتا نیلخانیدا موکمر لیکر، همرچنده نهف پینگاغه نابینه پیقمرکی نیک لاکمر، بملی تا رادمیهکی باش کارگیریا خوه همیه د بریارا سیاسی دا، خزماتییا قوتلوغ شاهی ل گمل میرین مهن و زیدمباری ههقرینیا نهوی ل گمل خوشکا نیلخان غازانی، رولهکی باش ههجو د پاراستنا بهرژ موندین همدوو لایه نان دا.

۴- ژ زیرمکی و چالاکیا میر قوتلوغ شاهی دیار دبیت کو شیا خوه ژ ههمی پیلان وههقرکیا ب پاریزیت، و نهکو ببیت ههقرژ بهرژ موندین نیلخانی و دمر نهانجام ژیا خوه ژ دست بدت و مکو ههمی نهو میر و سمرکردهین د ریکا بزاف ویاخیبونین خودا هاتینه ژ ناقیرن وکوشتن.

۵- سمرمباری چهندین بزاف و یاخیبونین نافخویی باومرییا نیلخان غازانی ژ میر قوتلوغ شاهی نه هاته شکندن، دهمه کیدا قوتلوغ شاه خودان هیزمکا لهشکمری یا مهن بوو، نهف باومریه بو نهوی چندی د زقریت ل دهمی نیلخانی بخوه دیفچونا ناخفتن و سکالاین لسمر قوتلوغ شاهی هاتینه کرن کو بی گونه هیا نهوی دمرکفت ژ نهوان پیلانین و وزیر و سمرکردهین دی ل دژی میر قوتلوغ شاهی ههاندین، نهورا رۆژ ب رۆژ پیگه هئی نهوی بهرژ د بول دهف نیلخان غازانی. ۶- د ههکولینیدا یارون و ناشکمر بوو، رولئ میر قوتلوغ شاهی د پاراستنا دسته لاتا نیلخان غازانی دا ژ ههمی گف و مهن سین نافخویی و دمرکی، د ههمان دهمدا نهفه نهوی چندی د گه هینیت کو نیلخان غازان تا رادمیهکی باش یی سمرکفتی بوو د هملیز ارتنا سمرکردهیهکی و مکر میر قوتلوغ شاهی ژ بو پاراستنا دسته لاتا خوه ژ گهفین نارماندار بو لادان و نه هیلانا دسته لاتا نهوی.

۷- سیاسهتا نیلخان غازانی نهو بوو میرین ب گومان ژ خوه دویر بکمت ژ بو پاراستنا دسته لاتا خوه، بملی شارماریا میر قوتلوغ شاهی د نهقی هاوکیشیدا یا دیاربوو، ب باومری و خزمهتا خوه شیا سمرنجا نیلخان غازانی ب کیشیت، و د ههمان دم دا بومه رون بوو کو میر قوتلوغ شاه حمر ههجو ژ بو نهمانا میرین لهشکمرین دسته لاتدار د دام دمرگه هین دمولتهیدا، داکو رولئ خوه پتر ب بینیت و مکر کسهی ژماره نیک دناق سمرکردهیهیا لهشکمر نیلخانیدا، و ب همول و پیچیونین خوه نهو پینگاغه هاقیت و یی سمرکفتی بوو.

مهغولی کر، همتاژمارا لهشکمری وی گه هشتیه (۳۵) هزار سمربازان و ب زیرین دم گه هشته وهلاتی رومی، وشهر دناقیرا همدوو لهشکمران دا رویدا ل دهشتا آقشهر ل نزیک باژیری نمرزجان ل سالا (۶۹۸/مش/۱۲۹۸ز)، پشتی گمرما شمری لهشکمری میر سولمیش شکمست وپشکهکا مهن هاتنه د ناف ریزین لهشکمری میر قوتلوغ شاهی دا، بملی سولمیش د گمل (۵۰۰) سوارا رهقین بهرف باژیری سیواسی، پاشی بهرف باشوری چوون همتا کو گه هشتیه سنوری ممالیکان، بملی پشتی دهمهکی کورت د قهگمریته وهلاتی نهاندولی ژ بو قورتالکرنا خیزانا خوه، و دکهفته دستی لهشکمری مهغولان و نیکسمر هاته فریکرن بو باژیری تهریز ل گورپانهکی ب بریارا نیلخان غازانی د هینه کوشتن ولاتی وی د هینه سوتن (الهمدانی، 2000ز، ل ۱۴۵، ۱۵۶؛ البناکتی، 1428مش/2007ز، ل 48۷).

ب ژناقیرنا نهوان بزاقان رولئ میر قوتلوغ شاهی د دسته لاتا لهشکمری یا نیلخانی دا زور بلند بوو، وهمتا گه هشتیه نهوی رادهی کو نیلخان غازان یی میر قوتلوغ شاه نه دمرکفته چ شمر.

نهم د شیین بیژین بزاقین هاتینه رویدان ل دژی دسته لاتا نیلخان غازانی نهکو ژبر لاوازییا دسته لاتا غازان خانی بوو، بهروفاژی نهوی چندی، بهلکو غازان خان نیک ژ نیلخانین همره ب هیز و دسته لاتدار بوو د میژوویا حوکر انیا دمولتا نیلخانی دا، بملی یا رهوایه بهیته گوتن کول سمردهمی غازان خانی سنوری نیلخانین گلهک بهفره هبوو، وهمره مسا هیز و دسته لاتین جودا جودا ل دهوروبهرین نهوی ههجوون، و مکر مهغولین قهجاق ژ لایئ باکوری قه و بزاف و لفیتین هیزین تورکمانی د گملی و دمر بهندین رۆژناقایی وهلاتی رومی دا و دههمان ومختدا سنورمکی دریز و ب شمر و لفین ل گمل ممالیکان ل باکووری وهلاتی شامی ههجوو، نهقجا ههجوونا نهقی بارودخی د بوو دمر فتهکا باش گلهک یاخیبون و بزاقین نافخویی دژی دسته لاتا غازان خانی بهینه کرن و مفایی ژ هاریاکارییا نیکدوو ب بینن ل دژی نیلخانین، چنکی غازان خانی خوه ب سمرور و مهنی هیزین دهقمری د دا دیارکرن، سمرمباری ههجوونا هیزا ممالیکان بهرامبر نیلخانین.

## ۵. دمر نهانجام

۱- میر قوتلوغ شاه ژ هوزا مهنگوتی یا مهغولی بوو، و بنهالا نهوی رولهکی بهرچاف ههجوو د بیافی لهشکمریدا، و نهقی چندی کارتیکرنا خوه ههجوو لسمر پهرورده وناقکرنا شیانین لهشکمری و سیاسی ل دهف میر قوتلوغ شاهی.

8- الذهبي، شمس الدين أبي عبدالله محمد بن محمد.  
(1421م/2000ز)، تاريخ الإسلام ووفيات المشاهير و الاعلام،  
تحقيق: عمر عبدالسلام تدمري، دار الكتاب العربي، ج52، بيروت،

لبنان.

المعطار في

الوافي بالوفيات، تحقيق: أحمد الأرناؤوط وتركي مصطفى، دار احياء

تحقيق: صلاح الدين المنجد، دار الكتاب الجديد، ط2، بيروت.

النصر، تحقيق: علي أبو زيد وآخرون، قدم له: مارن عبد القادر المبارك،

دار الفکر المعاصر، ودار الفکر، بیروت - دمشق.

15 العسقلانی، شہار، الدین أحمد بن علی بن محمد بن محمد

13- السعداني، سهاب الدين أحمد بن علي بن محمد بن حجر: (1414م/1993)، الدرد الكامنة في أعوان المائة الثامنة، دار الحديث،

ج3، بیروت

16- العنب، بدر الدين محمود (1430م)، (٢٠١٠ز)، عقد الحمان

في تاريخ أهل الزمان "عصر سلاطين المماليك"، حققه ووضع حواشيه:

محمد محمد أمين، دار الكتب والوثائق القومية، مركز تحقيق التراث،

القاهرة.

17- أبو الفداء، عماد الدين إسماعيل بن علي. (1256مش/1840ز)،

تقويم البلدان، دار الطباعة السلطانية، باريس.

18- ابن الفوطي، كمال الدين أبو الفضل عبدالرزاق.

(1424مش/2003ز)، الحوادث الجامعة والتجارب النافعة في المائة

السابعة، تحقيق: مهدي النجم، دار الكتب العلمية، ط1، بيروت.

19- القزويني، زكريا بن محمد بن محمود، (د/ت)، اثار البلاد

واخبار العباد، دار الصادر، بيروت.

۶. ۱. دست نقیص:

١- مجهول، مؤلف، (1952)، تاريخ آل سلجوق در آندولي (تاريخ آل سلجوق بادشاهان)، نسخة مصورة عن المخطوطة الأصلية الموجودة في مكتبة (ملي بارس) في أستانبول تحت رقم (1553). مرفقة بنسخة تركية، قام بالإعانة بها وفهرستها وإعدادها وترجمتها من الفارسية إلى التركية: فريدون نافذ اوزلوك، أنقرة.

1- البديسي، شرف خان. (1427مش/2006ز)، شرفنامه، ترجمه:

محمد علی عونى، راجعه: يحيى خشاب، دار الزمان، ط2، ج2، دمشق،

سوريا.

2- البغدادي، صفي الدين عبدالمومن بن عبدالحق.

(1412مش/1992ز)، تحقيق: علي محمد البجاوي، مرصد الاطلاع

على الاسماء الأمكنة والبقاع، دار الجليل، مجلد 1، 3، بيروت.

3- البناكتي، أبو سليمان داود بن أبي الفضل محمد.

(1428مش/2007ز)، روضه اولي الاباب في معرفه التواريخ

والانساب، ترجمه و نقدیم: محمود عبدالکریم علی، المركز القومي

النزجمة، ط ١، القاهرة.

4- التسري، ضياء الدين بن محمد ساه المرعسي.  
(1433هـ / 2013م) (تأليفه)، دار الفكر، بيروت، لبنان.

فاندر: مكتبة الجديدة: 1، (د/)

5- خوانداند، غارث الدین بن همام الدین (1401مش/ 1980ز)،

دستور المذاہق، ترجمہ: حیدر، اُمین سارمان، تقدیم: فہار عبدالمعط

الصباد، المبنية المصدبة العامة للكتاب، (د/د)

6- الدوا دارى، أ، أمو بكر بن عبدالله بن أبىك (1380هـ/1960ز)،

كنز الدرر وجامع الغرر، تحقيق: هانس روبرت روميو، مطبعة لجنة

التأليف و الترجمة والنشر، ج 1، قسم 9، القاهرة.

7- الدواداري ب. (١٤١٨م/١٩٩٨ز)، زبدة الفكرة في تاريخ

الهجرة، تحقيق: دونالد س. ريتشارد، مطبعة مؤسسة حسيب در غام

- 11- العزاوي، عباس. (1353م/ش/935ز)، تاريخ العراق بين احتلالين، مطبعة بغداد، ج 1، (د.م).
- 12- عمر، أحمد مختار. (1429م/ش/2008ز)، معجم اللغة العربية المعاصرة، عالم الكتب، م 1، القاهرة.
- 13- كي لسترنج. (1405م/ش/1985ز)، بلدان الخلافة الشرقية، ترجمه: بشير فرنسيس و كوركيس عواد، مؤسسة الرسالة، ط 2، بيروت.
- 14- لين بول، ستانلي، (1973)، الدول الاسلاميه، ترجمه: محمد صبيح فرزات، تعليق: محمد احمد دهان، تقديم: خليل أدهم، مطبوعات مكتبة الدراسات الإسلامية، دمشق.

#### ٥. ٦. ژيدهرين لاوهكي ب زمانى فارسى:

- ١- حسيني، أبو طالب. (1342م/ش/1923ز)، تزوكات تيموري، انتشارات كتابروشي أسدي، تهران.
- ٢- اشپولر، بازورث، سومر، كاهن، مينورسكي (1385م/ش/1965ز)، ترکان در ايران، ترجمه: يعقوب أژنده، انتشارات مولی، تهران.

#### ٦. ٦. ژيدهرين لاوهكي ب زمانى ننگليزى:

- 1- J.A.Boyle.(1968), Dynastic And Political History Of The IL\_Khans, (In The Cambridge History Of Iran), Vol5, Cambridge University Press.
- 2- Bayarsaikhan Dashdondog. (2011), The Mongols And The Armenians(1220-1335), Vol 24, Brill.
- 3- Bruno De Nicola. (2017), Woman In Mangol Iran,Edinburgh University Press.
- 4- Maitland Muller. (2017), A study and translation of the first book of the first volume of the "Compendium of Histories" by Rasid al-Din Fadl Allah concerning the Turkish and Mongol tribes. PhD thesis. SOAS University of London.
- 5- Micheal Burgan. Empire Of The Mongols, New York, 2004.
- 6- O. Grabar. (1968), The Visual Arts 1050 1350, (In The Cambridge History Of Iran, Vol.5) Cambridge University Press.
- 7- Persy Skyes: A History Of Persia, S.T Martin Press,1915,Vol 2.
- 8- Robert bedrosian. (2012-2015), step annos orleans history of state sisakan, new jersey,published on the internet.
- 9- Stefan T. Kamola. (2013), Rashid al Din The making of History In Mongol Iran, University of Washington.

#### ٧. ٦. نامين ماستر و دكتوراي:

- ١- فندي، عثمان عبدالكريم عمر، (١٣٦٤-٧٠٧م/ش/١٣٠٧-١٣٠٧)، أطروحة دكتوراه، قدمت إلى مجلس فاكولتي العلوم الانسانية، قسم التاريخ، جامعة زاخو.
- ٢- الخريسات، حنان احمد محمود، (2008)، السياسة الخارجية للدولة الايلخانية (654-736م/ش/١٢٥٦-١٣٣٥ز)، أطروحة دكتوراه مقدمة الى عمادة الدراسات العليا، جامعة مؤتة.

#### ٨. ٦. فهكولينين زانستى:

- ١- فندي، عثمان عبدالكريم عمر، أحمد، أحمد صالح. (أيلول 2019)، الأمير نوروز بن أرغون آقا الأويراتي "دراسة في سيرته السياسية والعسكرية في دولة الايلخانية (683-696هـ/1284-1297م)"، بحث منشور في المجلة الأكاديمية لجامعة نوروز، مج 8، ع 4، دهوك.

#### پهراويز

- (1) هوزا منكفوت: نيكيه ژهوزين مهغولى ئەف ناهه فهدهگريه بۆ كهسهكى بنافى منكفوت كورئ چاقسو كورئ تومنه. (العزاوي، 1353م/ش/٩٣٥ز، ل 71).
- (1) نايينئ شامانى نيكيه ژجورين نايينئ وهسنى وپهسنا هه نشتهكى دكرن كو ژتيگههشتنا مهغولان وپهسنا هه نشتهكى كو ژئ دترسان وهكو

- 20- النويري، شهاب الدين أحمد بن عبد الوهاب. (1424م/ش/2004ز)، نهاية الأرب في فنون الأدب، تحقيق: نجيب مصطفى وحكمته كشلي، دار الكتب العلمية، ط 1، ج 27، بيروت.
- 21- الهمداني أ، رشيد الدين فضل الله. (1380م/ش/1960ز)، جامع التواريخ (تاريخ هولاء)، ترجمه: محمد صادق نشأت وآخرون، راجعه: يحيى الخشاب، دار أحياء الكتب، مجلد 2، ج 1، 2، (د.م).
- 22- الهمداني ب. (1420م/ش/2000ز)، جامع التواريخ "تاريخ غازان خان"، دراسة و ترجمه: فؤاد عبدالمعطي الصياد، دار الثقافة والنشر، ط 1، القاهرة.
- 23- ياقوت الحموي، شهاب الدين أبو عبدالله. (1397م/ش/1977ز)، معجم البلدان، دارالصادر، المجلدات 2، 3، 4، 5، بيروت.
- 24- اليونيني، قطب الدين موسى بن محمد. (1428م/ش/2007ز)، ذيل مرآة الزمان، دراسة وتحقيق: حمزة أحمد عباس، هيئة أبوظبي للثقافة والتراث، مجلد 1، أبوظبي.

#### ٣. ٦. ژيدهرين سهركي ب زمانى فارسى و توركي:

- 1- آقسرائي، محمود بن محمد. (723م/ش/١٣٢٣ز)، مسامرة الأخبار ومسايرة الأخبار (تاريخ سلاجقة)، اهتمام وتصحيح به: عثمان توران، شركت انتشارات أساطير، طهران.
- 2- حافظ أبرو، نور الدين لطف الله. (1350م/ش/1931ز)، ذيل جامع التواريخ رشيدى، باهتمام خانباباياني، سلسلة انتشارات أنجمن آثار ملي، چاپ دوم، تهران.
- 3- خواند امير، غياث الدين بن همام الدين. (د.ت)، تاريخ حبيب السير في أخبار أفراد بشر، زير نظر: محمد دبیر سياتي، كتابخانه خيام، جلد سوم، بخش يك، تهران.
- 4- القاشاني، أبوقاسم عبدالله بن محمد، (1348م/ش/1929ز)، تاريخ أولجايتو، به اهتمام: مهين هميلي، بنگاه ترجمه و نشر كتاب، تهران.
- 5- ميرخوند، محمد بن خاوند شاه. (1333م/ش/1914ز)، تاريخ روضه الصفاء، انتشارات كتاب فروشيهاي، چاپ پيروز، جلد پنجم، تهران.
- 6- مستوفي قزويني أ، حمدالله بن أبي بكر بن أحمد. (1336م/ش/1917ز)، نزهة القلوب، بتصحيح: محمد دبیر سياتي، كتابخانه طهوري، مقالة سوم، طهران.
- 7- مستوفي قزويني ب. (1362م/ش/1943ز)، تاريخ گزيده، به اهتمام: عبدالحسين النواني، انتشارات أمير كبير، چاپ 2، تهران.

#### ٤. ٦. ژيدهرين لاوهكي ب زمانى عهدهي:

- 1- إقبال، عباس. (1420م/ش/2000ز)، تاريخ المغول منذ حملة جنكيزخان حتى قيام الدولة التيمورية، ترجمه: عبد الوهاب علوب، المجمع الثقافي، أبوظبي.
- 2- بارتولد، فاسيلي فلاديميروفتش. (1996ز)، تاريخ الترك في آسيا الوسطى، ترجمه: أحمد السعيد سليمان، الهيئة المصرية العامة للكتاب، جمهورية مصر.
- 3- ألباشا، حسن. (1409م/ش/1989ز)، الألقاب الإسلامية في التاريخ الوثائق والآثار، الدار الفنية للنشر والتوزيع، القاهرة.
- 4- ج. ود. سورديل. (1430م/ش/2009ز)، معجم الإسلامي التاريخي، ترجمه: الحكيم وآخرون، الدار البنانية للنشر الجامعي، لبنان.
- 5- الصياد أ، فؤاد عبدالمعطي. (1387م/ش/1967ز)، مؤرخ المغول الكبير رشيد الدين فضل الهمداني، دار الكاتب العربي للطباعة والنشر، ط 1، القاهرة.
- 6- الصياد ب. (1401م/ش/1980ز)، المغول في التاريخ، دار النهضة العربية، ج 1، بيروت.
- 7- الصياد ج. (1407م/ش/1987ز)، الشرق الإسلامي في عهد الإيلخانيين (أسرة هولاءكوخان)، منشورات مركز الوثائق والدراسات الإنسانية، قطر.
- 8- طقوش أ، محمد سهيل. (1989ز)، تاريخ الممالك في مصر والبلاد الشام، دار النفائس للطباعة والنشر و التوزيع، بيروت.
- 9- طقوش ب. (2002)، تاريخ سلاجقة الروم في آسيا الصغرى (704-470م/ش/١٠٧٧-١٣٠٤ز) مدخل الى تاريخ العثمانيين، دار النفائس للطباعة والنشر و التوزيع، بيروت.
- 10- طقوش ج. (2007)، تاريخ المغول العظام والإيلخانيين، دار النفائس للطباعة والنشر و التوزيع، بيروت.

1428مش/2007ز، ل467-470؛ مستوفی قزوینی، 1362مش/1943ز، ل ۵۹۳-۵۹۵؛ خواندامیر، د/ت، ل118، 125؛ (J.A.Boyle, 1968, p 365).  
 1) الأمير بوقا: نیک ژمیرین بناقودنگ یی پشتهفانی میر نمرغونی دسرهلدانی دا دژی نهمحمد تکوداری بوو، ومیر بوقا ب ومرگرتنا میرنشین وومزارمتی هاته خه لاتکر ل سمردمی میر نمرغونی، ول سالا (687مش/1288ز) مره. (الهمذانی، 1420مش/2000ز، ل87).  
 1) هریمیا (اران): دکهفته لایی باکووری دولتا نیلخانی، ژرنگترین باژیرین وی (برذعه، البیلقان، کنجه، شمکور). (کی لسترنج، 1405مش/1985ز، ل211، 213).  
 1) هریمیا نمریجانی: نیکه ژرنگترین هریمین باکووری دولتا نیلخانی، گلمک باژیر ل نفی هریمی همنه ومک (سلماس، خوی، اورمیه، مراغه، تبریز). (أبو الفداء، 1256مش/1840ز، ل3۹۶، ۳۹۸، ۴۰۰).  
 1) مراغه: نیکه ژباژیرین هریمیا نازمریجانی (قزوینی، 1336مش/1917ز، ل99؛ أبو الفداء، 1256مش/1840ز، ل۳۹۸).  
 1) نورین ناقا: نمرادی وی دزفریت بو هوزا قیات یا مهغولی، ونیک بوو ژرنگترین میرین هریمیا خوراسانی وژکسین نیزیکی میر غازی بوو، ول دهفرا ارا مره ل سالا (۷۰۲مش/۱۳۰۲ز). (الهمذانی، 1420مش/2000ز، ل۱۳۶، ۱۸۰؛ الصیاد، 1407مش/1987ز، ل۲۸۱).  
 1) خواتین: کزکنا پیغا خاتون یان نافرمت دهیت، پیغما فارسییه ب راما خاتو دهیت ب راما نافرمتکا کو پیغههکا بهرز هسیت ونف ناسافه بو نافرمتین پاشا ومیران دهات ب کارینان. (عمر، 1429مش/2008ز، ل603).  
 1) قومس: دکهفته لایی باکووری روژه لاتنی دولتا نیلخانی، وژرنگترین ناوچمیزین وی (سمنان، الدامغان، بسطام). (أبو الفداء، 1256مش/1840ز، ل۴۶؛ کی لسترنج، 1405مش/1985ز، ل224).  
 1) هریمیا مازندران (طبرستان): دکهفته باشووری دمرا قزوین، پیک دهیت ژ ژمارهکا باژیران ومک (آمل، ساریه، نال، کلار). (البخادی، 1412مش/1992ز، ل3، ل۸۷۸؛ کی لسترنج، 1405مش/1985ز، ل۴۰۹، ۴۱۱).  
 1) رووباری سفید رود: نف رووباره درژدیت بهرف روژه لاتنی هریمیا نازریجانی، ودرژته دمرا قزوین دا. (کی لسترنج، 1405مش/1985ز، ل۲۰۶، ۲۲۴).  
 1) زنجان: نیک ژ باژیرین هریمیا خوراسانی یه (الحمیری، 1405مش/1984ز، ل294).  
 1) صدرالدین الزنجانی: نافی وی احمد کوری عبدالرزاق الخادی، چوو بو خزمتا سرکردی لشکریی مهغولی میر (طغاجار) ی لسمر دمی نیلخان نمرغون کوری اباقا، پاشی پوستی ومزیر ومرگریه پشی (سعدی ملهوه) لسمردمی نیلخان کیخاتو، و هریموسا ناسافی وی (صدرجهان) بوو، وپاشی لسمردمی غازی جارمکا دی پوستی ومزیر ومرگریه، ولسالا (۶۹۷مش/۱۲۹۷ز) هاته کوشن ژ لایی نیلخان غازی قه. (ابن الفوطی، 1424مش/2003ز، ل334؛ خواندامیر، 1401مش/1980ز، ل366-371؛ (العزای، 1353مش/۱۹۳۵ز، ل411).  
 1) رشیدالدین الهمذانی: نافی وی (رشید الدین کوری فضل الله کوری ابي الخیر الهمذانی)، ل باژیری هممدانی ژ دایک بوویه، ل دوروبرین سالا (۶۴۵مش/۱۲۴۷ز)، ود تمعن گنجاتییا خوهما حمزدرک زانستین جودا جودا بدهست خوقه بینت، ژبهر شههمزایا وی یا پزیشکی شیا بچینه دیوانا نیلخان ناباقا، وپاشی رولمکی دیار گیرال دیوانا نیلخان غازی دا، و پوستی ومزیر دای، وبهردوام بوو لسمر پوستی خوه لسمردمی هرمدو نیلخانا (نولجایتو، وابو سعید بهادر)، بهشداریهکا زور دباری ته لارسازی وزانستی دا هه بوو، ولسالا (۷۱۸مش/۱۳۱۸ز) هاته کوشن ژ لایی نیلخان ابو سعید بهادر. (خواندامیر، 1401مش/1980ز، ل۳۷۳-37۸؛ الصیاد، 1387مش/1967ز، ل90، 93، 124، 140، 172، 179؛ (O. Grabar, 1968, p628, 649; Stefan T. Kamola, 2013, p102, 110-127).  
 1) هریمیا جورجیا (کرجستان): دکهفته لایی روژناقیی دمرا قزوین، وژرنگترین باژیرین نفی هریمی (تقلیس). (لسترنج، 1405مش/1985ز، ل۱۶، ۲۱۶).  
 1) وادی جز: دکهفته هریمیا چیا ل باکووری دولتا نیلخانی. (مستوفی قزوینی، 1336مش/1917ز، ل۵۵).  
 1) نیشابور: نیکه ژباژیرین هریمیا خوراسانی. (مستوفی قزوینی، 1336مش/1917ز، ل۱۸۱؛ أبو الفداء، 1256مش/1840ز، ل۴۰۰).  
 1) رادکان: گوندکهک بمر باژیری طوس قه یه. (یاقوت الحموی، 1397مش/1977ز، ل3، 13)

بریسی ورمشبا وچیا وهتاف وهیف ورووبار(الصیاد، 1401مش/1980ز، ل191).  
 1) طوس: باژیرمه دکهفته هریمیا خوراسانی، ودناقیهرا وی وباژیری نیشابوری دا نیزیکی (۶۰کلم) وپتیریا ۱۰۰ گوندان ل فی باژیری همنه، طوس جهی قشارتنا نیمام (علی کوری موسی کوری جعفر الرضا) (یاقوت الحموی، 1397مش/1977ز، ل4، ل49؛ التستری، 1433مش/2013ز، ل227).  
 1) میر نوروز: میر نوروز کوری ارغون آقا کوری تلیجو نیک بو ژمیرین دیارین ل سمردمی نیلخانیان ب نهمگرمی پیشهچونا پوستین وی بیت لشکری ویداری همتا گه هشتی پوستی میری میران ل سمردمی میر غازان خانی وپاشی هاته گونهمبارکرن ب هنارتنا نامیان بو سولتانی مهملوکیان دا کو بناغی دستهه لاتا غازان خانی نیک بدمت ونف چنده بوو نهمگرمی کوشتا وی ل سالا (۶۹۶مش/1296ز) (الهمذانی، 1420مش/2000ز، ل142-148؛ میرخوند، 1333مش/1914ز، ل۳۹۲، ۳۹۳؛ خواندامیر، د/ت، ل۱۴۲، ۱۴۶، ۱۴۹، ۱۵۰؛ الصفدی، 1420مش/2000ز، ج ۲۷، ل۱۱۱).  
 1) الأمير آفرانک: آفرانک کوری گیخاتو خان، نافی دمیکا وی "دوندی خاتون". (الهمذانی، 1380مش/1960ز، ل۲، ج2، ل۱۷۰).  
 1) الأمير هرقداق: سرکردی لشکری یی نیلخانیان بوو لهیریمیا خوراسانی (الصیاد، 1407مش/1987ز، ل348).  
 1) الأمير قراسنقر: نافی وی "شمس الدین الجکندار المنصوری" یه، ل دستینکی دستهه لاتناری ل حملی وحمایی و دیمه شقی کره، بهلی هاته تومبارکرن ببهشداربوونا وی دکوشتا سولتان "الأشرف خلیل کوری قلاوون"؛ نفمزی بوو نهمگرمی کو میر "قراسنقر" بهرف دولتا نیلخانی برهفت؛ ورین ل "أولجایتو" دگرت داکو مفای ژی بینت و ریکی بدهتی بهرف باژیری مراغه بییت، ول سالا (۷۲۸مش/۱۳۲۷ز) د هینه کوشن ژ لایی مهملوکیان قه. (القاشانی، 1348مش/1929ز، ل136، 143؛ النوری، 1424مش/2004ز، ل281، 282؛ الدوادی، 1380هـ/1960ز، ل251، 252؛ الصفدی، 1403مش/1983ز، ل87؛ العسقلانی، 1414مش/1993ز، ل246، 247).  
 1) أولجایتو: أولجایتو کوری ارغون کوری ناباقا کوری هولاکو کوری تولویی کوری جنگیزخان، ل سالا (۶۸۰مش/1281ز) ژدایک بوویه، بهمسچی مزن بوویه وناسافی نیقولا لی هاتیه کرن، پشی هینگی دمی همفزیی دگمل نافرمتکا موسلمان کره نفمزی موسلمان بوویه ونافی خو کره محمد خودابنده، پاشی دستهه لاتا دولتا نیلخانی ومرگریه (703-716مش/1303-1316ز). (القاشانی، 1348مش/1929ز، ل16، 25، 221؛ حافظ آبرو، 1350مش/1931ز، ل۶۶، ۱۱۹؛ حسینی، 1342مش/1923ز، ل188؛ الصیاد، 1407مش/1987ز، ل345، 347).  
 1) أمير الأمراء: دمرکتا فی ناسافی دزفریت بو سمردمی عباسیان لسمردمی خلیفه "الراضي بالله" (۳۲۲-۳۲۹مش/934-940ز) ناسافی میری میران نیکم جار ب"محمد ابن رانق" هاتیه دان، پاشی بوویه ناسافی ب هیزترین میرین دولتی. (ج. ود. سوردیل، 1430مش/2009ز، ل۱۶۴؛ ألباشا، 1409مش/1989ز، ل188، 189).  
 1) هریمیا جیلان (گیلان): دکهفته لایی باشووری روژناقیی دمرا قزوین ژرنگترین باژیرین هریمیا جیلان (کسکر، لاهیجان، فومن، کوتم، رشت، تولیم). (مستوفی قزوینی، 1336مش/1917ز، ل202-204؛ العمری، 1431مش/2010ز، ل۱۹۲-۱۹۳؛ کی لسترنج، 1405مش/1985ز، ل207، 209).  
 1) موغان (موقان): باژیرمه دکهفته هریمیا خوراسان، وگلمک گوند تیدا همنه، وديسان بازارمک مزن وکلمهکا ناسی تیدا همنه، ونف باژیره بهرنیاس بوو بهمبوونا ژمارمکا زورا ژبارگانین دولهمند تیدا، وگلمک سامانین سروشتی تیدا همنه. (یاقوت الحموی، 1397مش/1977ز، ل5، ل225؛ الهمذانی، 1420مش/2000ز، ل79).  
 1) قونفور أولانک: ناغمی مهغولی یه نانکو جهی چمر پمزو تهرش و کمالی، بهلی دویشا سولتان غازان خان محمود باژیری سولتانیه(سلطانیه) ل تهنشت نافاکر، لی بهری تمام بکمت دمريت، وپاشی ل سمردهستی سولتان أولجایتو نافاکرنا وی تمام بوویه ل سالا (704مش/1305ز)، کو سولتان أولجایتو کره پایتهختی دولتا نیلخانیان. (الهمذانی، 1420مش/2000ز، ل80؛ کی لسترنج، 1405مش/1985ز، ل257).  
 1) أحمد تکودارخان: کوری حقتی یی (هولاکوخان) یه، دستهه لاتا دولتا نیلخانی ومرگریه دناقیهرا سالی (681-683مش/1282-1284ز). (الهمذانی، 1380مش/1960ز، ل۲، ج۸۸، ۹۲؛ البناکتی،

(<sup>1</sup>) حاجی رمضان: نیک بوو ژفرمانبیرین کو دین فرمانا میر نهوړوژی ل دیوانا و مزارمتی کاردکر، و مکو سکر تیرین تایبیت میر نهوړوژی کاردکر، حاجی ل سالو (۶۹۶م/۱۲۹۷ز) دگمل میر نهوړوژی ل باژیرین همرات هاته کوشتن. الهمداني، 1420م/2000ز، ل ۱۴۴، ۱۴۸ (<sup>1</sup>) ننادول: نانکو وهلاتی رومن (ناسیا بجویک) جهی وی بڼ جوگرافی دکمپته باکورین روزنایي دولمتا نیلخانی، وژگلمک باژیران پیک دهیت ژرنگترین نموان باژیران: (نمنکوری، قیصریه، آق شهر، قونیه، ملطیه، سیواس، توقات). (مستوفي قزوینی، 1336م/1917ز، ل 109-116؛ أبو الفداء، 1256م/1840ز، ل 382، ۳۸۴؛ کی لسترنج، 1405م/1985ز، ل ۱۰۹).

(<sup>1</sup>) هرا: نیکه ژباژیرین همرما خراسانی یه. (مستوفي قزوینی، 1336م/1917ز، ل ۱۸؛ البغدادي، 1412م/1992ز، م 3، ل 1455). (<sup>1</sup>) ترکستان: ژنافی کومل یی وولاتی تورکان هاتیه نانکو جهی تورکان، دکمپته روژهلاتی روبرای سبجون. (یاقوت الحموي، 1397م/1977ز، م ۲، ل ۲۳؛ الصیاد، 1407م/1987ز، ل 555). (<sup>1</sup>) فخرالدین کرت: فخرمئلدين پاشا کوری شمس نملدين پاشا کرت بوو، دهسته لاتدرای باژیرین همرات وسجستانی بوو، ههقرینی کچا برانی میر نهوړوژی بوو. (الهمداني، 1420م/2000ز، ل ۱۴۷-۱۴۸؛ الدواداري، ۱۴۱۸م/۱۹۹۸ز، ل ۳۱۸؛ العيني، 1430م/۲۰۱۰ز، ل ۴۲۰).

## دور الأمير قتلغ شاه المنقوتی في الصراعات و النزاعات الداخلية في الدولة الإلخانية (۶۸۰-۶۹۸هـ/۱۲۸۱-۱۲۹۸م)

### المخلص:

يسلط هذا البحث الضوء على دور أحد أهم وأبرز القادة المهمين في تاريخ دولة الإلخانية المغولية في إيران، وهو الأمير قتلغ شاه بن مانغهوداي والذي ينتسب للقبيلة (المنقوتية) المغولية وفي الحقيقة الأمر وكما أشارت إليه المصادر التاريخية لقد برز دور الأمير قتلغ شاه منذ عهد الإلخان المغولي (أباقا بن هولاكو 663 - 680هـ/۱۲۶۵ - ۱۲۸۲م)، ومن الجدير بالقول أن الحضور القوي للأمير قتلغ شاه كشخصية بارزة ولها وزن ثقيل في صفوف العسكر الإلخاني لم يأتي من الفراغ وذلك أن أبوه وجده كانا أيضا لهما مكانة بارزة لدى جنكيزخان القائد الأكبر للمغول واستمر دورهما حتى عهد هولاكوخان المغولي، غير أن الظهور الفعلي على ميدان الأحداث للأمير قتلغ شاه يرجعوا في فترة الإلخان غازان خان وذلك حينما أصبحت الأمير قتلغ شاه بمثابة الإيد الأيمن للإلخان غازان خان، وخاصتا حينما ظهرت العديد من الثورات ضد سلطة الإلخان غازان خان حيث برز دور الأمير قتلغ شاه في قضاء على ذلك الثورات القائمة ضد سلطة غازان خان ويرجع ذلك كله بأن الأمير قتلغ شاه كان الحامي والمدافع والمناصر في سلطة الإلخان غازان خان، حيث أصبح الأمير قتلغ شاه قائدا قويا ويمتلك قدرات عسكرية عالية الكفاءة وبدمعه تمكن الإلخان غازان خان من إستلام السلطة في الدولة الإلخانية بعد القضاء على خصمه اللإلخان (بايدو بن طرغاي) في سنة (694هـ/1295م)، كما لعب الأمير قتلغ شاه دورا هاما وبارزا في الحفاظ على عرش الإلخان غازان خان من خلال قضائه على تلك الثورات التي قامت ضد السلطة الإلخان غازان خان بعد الاستلام الاخير للسلطة في (694هـ/1295م)، ونستطيع القول بأن الأمير قتلغ شاه كان بمثابة قائد عسكر هام وبارز في الدولة الإلخانية الذي لعبه دورا بارزا في المرحلة الحساسة من مراحل الدولة الإلخانية المغولية من خلال دفاعه عن سلطة الإلخان غازان خان من كل المخاوف والتهديدات الداخلية والخارجية التي هددت عرش الإلخان غازان خان.

## THE ROLE OF QUTLAR, PRINCE OF MANGAQUTI, IN THE RIVALRIES AND INTERNAL STRUGGLES OF THE ILKHANATE (680–698 AH / 1281–1298 AD)

### ABSTRACT:

The current study sheds light on the role of one of the most important Prince and leaders of the history of Mongolian Ilkhanate country in Iran: he is Prince Qutlugh, the son of Manghuhdaye of the Mangaquti tribe who were Mongolians. In fact, according to many studies, the role of Prince Qutlugh Shahi was prominent at the time of Elikhan Abaqa the son of Hulagu (663-680Mishakhty/1265-1282AD). It is worth mentioning that his presence as a fierce and tough leader in the Elikhan military forces has not come out of nowhere. This is because his ancestors had their own influential position from Jangizkhan times and till the time of Hulagu. However, during the time of Elikhan Gazani, Qutlugh Shahi became the most important figure in a very crucial manner. This is because it is evident that at the time of Elikhan Gazani the Gazanis faced many military attacks and betrayal attempts took place and in all of these attempts he could conquer the enemy which made him the number one figure in protecting the Elikhan Gazani authorities. He was also one of those people who were very powerful and brave and with his support Gazani managed to reach the throne of authority following the overthrown of Baydo the son of Torgay in (694m/1295AD). In addition to protecting the authority of Elikhan Gazani due to a number of attacks, interior movements, and other betrayal plans against Elikhan Gazani, we can argue that Prince Qutlugh Shah was a great military leader in a very sensitive and critical phase in protecting the authorities of Gazani from all interior and exterior attempts.

**KEYWORDS:** Prince Qutlugh Mangaquti Manghuhdaye, Elikhan Gazani, Iikhaniate .





## پهراویز

- (1) هوزا منکفوت: نیکه ژ هوزین مهغولی ئەف ناهه فهدهگریت بۆ کهسهکی بناقی منکفوت کورئ چاقسو کورئ تومنه. (العزوي، 1353مش/ ۱۹۳۵ز، ل 71).
- (2) نابینئ شامانی نیکه ژ جورین نابینین و سهمنی و پهرستنا همر تختهکی دکرن کو ژ تیگههشتنا مهغولان و پهرستنا همر تختهکی کو ژئ دترسان و هکو بریسی ورههبا و جیا و ههتاف و ههیف و رووبار (الصیاد، 1401مش/ 1980ز، ل 191).
- (3) طوس: باژیرمه دههفته همریما خراسانی، و دناقهرا وئ و باژیرئ نیسابورئ دا نیزیکی (۶۰ کلم) و پتریا ۱۰۰ گوندان ل فی باژیری ههه، طوس جهئ فهشارتنا نیمام (علی کورئ موسی کورئ جعفر الرضا) (یاقوت الحموي، 1397مش/ 1977ز، ل 4، ل 49؛ التستري، 1433مش/ 2013ز، ل 227).
- (4) میر نوروز: میر نوروز کورئ ارغون آقا کورئ تایجو نیک بۆ ژ میرین دیارین ل سهردمئ ئیلخانیان ب ههگرئ پیشهچوونا پوستین وی بیت لهشکری و نیداری ههتا گههشتی پوستی میرئ میران ل سهردمئ میر غازان خانی و پاشی هاته گونههبارکرن ب هنارتنا نامهیان بۆ سولتانی مهملوکیان دا کو بناغی دهستههلاتا غازان خانی تیک بدهت و ئەف چهنده بوو نهگهرئ کوشتنا وی ل سالا (۶۹۶مش/ 1296ز) (الهمداني، 1420مش/ 2000ز، ل 142-148؛ میرخوند، 1333مش/ 1914ز، ل ۳۹۲، ۳۹۳؛ خواند امیر، د/ت، ل ۱۴۲، ۱۴۶، ۱۴۹، ۱۵۰؛ الصفدي، 1420مش/ 2000ز، ج ۲۷، ل ۱۱۱).
- (5) الأمير آفرانك: آفرانك کورئ گیخاتو خان، ناقي دمیكا وی "دوندی خاتون". (الهمداني، 1380مش/ 1960ز، م ۲، ج 2، ل ۱۷۰).
- (6) الأمير هرقداق: سهرکردئ لهشکری یئ ئیلخانیان بوو لههیرما خراسانی (الصیاد، 1407مش/ 1987ز، ل 348).
- (7) الأمير قراسنقر: ناقي وی "شمس الدين الجوكندار المنصوري" یه، ل دهستپیکئ دهستههلاتداری ل حلههیی و حههیی و دیمهشتی کریه، بملئ هاته تومهتبارکرن بیهشاربوونا وی دکوشتنا سولتان "الأشرف خليل کورئ قلاوون"؛ نهفهژی بوو نهگهر کو میر "قراسنقر" بهرف دهولمئا ئیلخانی بهرفت؛ و ریز ل "أولجايتو" دگرت داکو مفای ژئ ببینت و ریکئ بدهتی بهرف باژیرئ مهراغه بجیت، و ل سالا (۷۲۸مش/ ۱۳۲۷ز) د هینه کوشتن ژ لایئ مهمالیکان فه. (القاشاني، 1348مش/ 1929ز، ل 136، 143؛ النويري، 1424مش/ 2004ز، ل 281، 282؛ الدواداري، 1380هـ/ 1960ز، ل 251، 252؛ الصفدي، 1403مش/ 1983ز، ل 87؛ العسقلاني، 1414مش/ 1993ز، ل 246، 247).
- (8) أولجايتو: أولجايتو کورئ ارغون کورئ ئاباقا کورئ هولاکو کورئ تولویی کورئ جنگیزخان، ل سالا (۶۸۰مش/ 1281ز) ژدایک بوویه، بهسیحی مهزن بوویه و ناسناقی نیقولا لی هاتیه کرن، پشتی هینگئ دهمئ ههقرینی دگهل نافرمتاکا موسلمان کریه نهوژی موسلمان بوویه و ناقي خو کریه محمد خودابنده، پاشی دهستههلاتا دهولمئا ئیلخانی و مرگریه (703-716مش/ 1303-1316ز). (القاشاني، 1348مش/ 1929ز، ل 16، 25، 221؛ حافظ آبرو، 1350مش/ 1931ز، ل ۶۶، ۱۱۹؛ حسيني، 1342مش/ 1923ز، ل 188؛ الصیاد، 1407مش/ 1987ز، ل 345، 347).
- (9) أمير الأمراء: دهرکهتتا فی ناسناقی دزقریت بۆ سهردمئ عهباسیان لسهردمئ خلیفه "الراضي بالله" (۳۲۲-۳۲۹مش/ 934-940ز) ناسناقی میرئ میران نیکه جار ب "محمد ابن رائق" هاتیه دان، پاشی بوویه ناسناقی ب هیزترین میرین دهولمئا. (ج. ود. سوردیل، 1430مش/ 2009ز، ل ۱۶؛ ألباشا، 1409مش/ 1989ز، ل 188، 189).
- (10) همریما جیلان (گیلان): دههفته لایئ باشوورئ روژناقیی دهریا قهزوبین ژگرنکترین باژیرین همریما جیلان (کسکر، لاهیجان، فومن، کوم، رشت، تولیم). (مستوفي قزوینی، 1336مش/ 1917ز، ل 202-204؛ العمري، 1431مش/ 2010ز، ل ۱۹۲-۱۹۳؛ کي لسترنج، 1405مش/ 1985ز، ل 207، 209).
- (11) موغان (موغان): باژیرمه دههفته همریما خراسان، و گهلهک گوند تیدا ههه، و دیسان بازارمک مهزن و کهلهکا ناسی تیدا ههیه، و ئەف باژیره بهرنیاس بوو بههوبونا ژمارهکا زورا ژبازرگانین دهولمهههه تیدا، و گهلهک سامانین سروشتی تیدا ههه. (یاقوت الحموي، 1397مش/ 1977ز، م 5، ل 225؛ الهمداني، 1420مش/ 2000ز، ل 79).
- (12) قونقور أولانک: ناههکی مهغولی یه نانکو جهئ چهرا پهزو تهرش و کهوالی، بملئ د دویقا سولتان غازان خان محمود باژیرئ سولتانیه (سلطانية) ل تهمشت ئافاکر، لی بهری تهمام بکمت دمریت، و پاشی ل سهردمئ سولتان أولجايتو ئافاکرنا وئ تهمام بوویه ل سالا (704مش/ 1305ز)، کو سولتان أولجايتو کریه پایتهختی دهولمئا ئیلخانیان. (الهمداني، 1420مش/ 2000ز، ل 80؛ کي لسترنج، 1405مش/ 1985ز، ل 257).
- (13) أحمد تکودارخان: کورئ حهقی یئ (هولاکو خان) یه، دهستههلاتا دهولمئا ئیلخانی و مرگریه دناقهرا سالین (681-683مش/ 1282-1284ز). (الهمداني، 1380مش/ 1960ز، م ۲، ج ۲، ل ۸۸، ۹۲؛ البناکتي، 1428مش/ 2007ز، ل 467-470؛ مستوفي قزوینی، 1362مش/ 1943ز، ل ۵۹۳-۵۹۵؛ خواند امیر، د/ت، ل 118، 125؛ J.A.Boyle, 1968, p 365).



- <sup>(14)</sup> الأمير بوقا: نیک ژ میرین بناقودمگ یی پشته‌فانی میر نرغونی دسرهلدانی دا دژی نهمحمد تکوداری بوو، ومیر بوقا ب وهرگرتتا میرنشینی ووزارمتی هاته خه‌لاتکرن ل سهردمی میر نرغونی، ول سالا (687/مش/1288ز) مریه. (الهمدانی، 1420/مش/2000ز، ل 87).
- <sup>(15)</sup> همریما (اران): دکه‌فیه لایئ باکوورئ دهولتا نیلخانی، ژگرنگترین باژیرین وئ (برذعة، البیلقان، کنجة، شمکور). (کی لسترنج، 1405/مش/1985ز، ل 211، 213).
- <sup>(16)</sup> همریما نمریجانی: نیکه ژ گرنگترین همریمین باکوورئ دهولتا نیلخانی، گلهک باژیر ل ئەفی همریمی همنه وەک (سلماس، خوی، أرمیه، مراغه، تهریز). (أبو الفداء، 1256/مش/1840ز، ل 396، 398، 400).
- <sup>(17)</sup> مراغه: نیکه ژ باژیرین همریما نمریجانی (قزوینی، 1336/مش/1917ز، ل 99؛ أبو الفداء، 1256/مش/1840ز، ل 398).
- <sup>(18)</sup> نورین ناقا: نهژادی وی دزقریت بو هوزا قیات یا مه‌غولی، وئیک بوو ژگرنگترین میرین همریما خوراسانی وژکسین نیزیکی میر غازانی بوو، ول دهقرا ارا مریه ل سالا (702/مش/1302ز). (الهمدانی، 1420/مش/2000ز، ل 136، 180؛ الصیاد، 1407/مش/1987ز، ل 281).
- <sup>(19)</sup> خواتین: کوکرا په‌یقا خاتون یان نافرمت دهیت، په‌یقا فارسییه ب راما ناخاتو دهیت ب راما نافرمتکا کو پینگه‌هکا بهرز هه‌بیت وئەف ناسناقه بو نافرمتین پاشا ومیران دهات ب کارینان. (عمر، 1429/مش/2008ز، ل 603).
- <sup>(20)</sup> قومس: دکه‌فیه لایئ باکوورئ روژ‌ه‌لاتی دهولتا نیلخانی، وژگرنگترین ناوچه‌مین وئ (سمنان، الدامغان، بسطام). (أبو الفداء، 1256/مش/1840ز، ل 436؛ کی لسترنج، 1405/مش/1985ز، ل 224).
- <sup>(21)</sup> همریما مازندران (طبرستان): دکه‌فیه باشوورئ ده‌ریا قزوین، پیک دهیت ژ ژماره‌کا باژیران وەک (آمل، ساریه، ناتل، کلار). (البغدادی، 1412/مش/1992ز، م 3، ل 878؛ کی لسترنج، 1405/مش/1985ز، ل 409، 411).
- <sup>(22)</sup> پروبارئ سفید رود: ئەف رووباره درێژدیت به‌ره‌ف روژ‌ه‌لاتی همریما نازربجانی، ودرێژته ده‌ریا قزوین دا. (کی لسترنج، 1405/مش/1985ز، ل 206، 224).
- <sup>(23)</sup> زنجان: نیک ژ باژیرین همریما خوراسانی یه (الحمیری، 1405/مش/1984ز، ل 294).
- <sup>(24)</sup> صدرالدین الزنجانی: نا‌فی وی أحمد کورئ عبدالرزاق الخالدي، چوو بو خزمه‌تا سهرکردئ له‌شکهری مه‌غولی میر (طغاجار) ی لسه‌ر ده‌می نیلخان نرغون کورئ اباقا، پاشی پوستی وزیر وهرگرتیه پشتی (سه‌عه‌د نه‌له‌دوله) لسه‌رده‌می نیلخان کیخاتو، و هه‌روسا ناسناقی وی (صدرجهان) بوو، وپاشی لسه‌رده‌می غازانی جارکا دی پوستی وزیر وهرگرتیه، ولسالا (697/مش/1297ز) هاته کوشتن ژ لایئ نیلخان غازانی فه. (ابن الفوطي، 1424/مش/2003ز، ل 334؛ خواندامیر، 1401/مش/1980ز، ل 366-371؛ (العزاوي، 1353/مش/1935ز، ل 411).
- <sup>(25)</sup> رشیدالدین الهمدانی: نا‌فی وی (رشید الدین کورئ فضل الله کورئ أبی الخیر الهمدانی)، ل باژیرئ هه‌مه‌دانی ژ دایک بوویه، ل ده‌وربه‌رین سالا (645/مش/1247ز)، ود ته‌مه‌نی گه‌نجاتییا خوه‌دا حمزدر زانستین جودا جودا به‌دست خو‌فه‌ بینه‌ت، ژبه‌ر شه‌ره‌زیایا وی یا پزیشکی شیا بچیته دیوانا نیلخان نابا، وپاشی رۆل‌مکی دیار گیرا ل دیوانا نیلخان غازانی دا، و پوستی وزیر دایی، و به‌رده‌وام بوو لسه‌ر پوستی خو‌ه لسه‌رده‌می هه‌ردوو نیلخانا (ئولجایتو، وابو سه‌عید به‌اده‌ر)، به‌شداریه‌کا زور دبارئ ته‌لارسازی و زانستی دا هه‌بوو، ولسالا (718/مش/1318ز) هاته کوشتن ژ لایئ نیلخان ابو سعید به‌اده‌ر. (خواندامیر، 1401/مش/1980ز، ل 373-378؛ الصیاد، 1387/مش/1967ز، ل 90، 93، 124، 140، 172، 179؛ (O. Grabar, 1968, p628, 649; Stefan T. Kamola, 2013, p102, 110-127).
- <sup>(26)</sup> همریما جورجیا (کرجستان): دکه‌فیه لایئ روژ‌نا‌قایی ده‌ریا قزوین، وژگرنگترین باژیرین ئەفی همریمی (تفلیس). (لسترنج، 1405/مش/1985ز، ل 16، 216).
- <sup>(27)</sup> وادی جز: دکه‌فیه همریما چیا ل باکوورئ دهولتا نیلخانی. (مستوفي قزوینی، 1336/مش/1917ز، ل 55).
- <sup>(28)</sup> نیسابور: نیکه ژ باژیرین همریما خراسانی. (مستوفي قزوینی، 1336/مش/1917ز، ل 181؛ أبو الفداء، 1256/مش/1840ز، ل 450).
- <sup>(29)</sup> رادکان: گونده‌که به‌سر باژیرئ طوس فه‌یه. (یاقوت الحموي، 1397/مش/1977ز، م 3، ل 13).
- <sup>(30)</sup> هراة: نیکه ژ باژیرین همریما خراسانی یه. (مستوفي قزوینی، 1336/مش/1917ز، ل 18؛ البغدادی، 1412/مش/1992ز، م 3، ل 1455).
- <sup>(31)</sup> ترکستان: ژنا‌فی کومل یی یی وه‌لاتی تورکان هاتیه نانکو جه‌ئ تورکان، دکه‌فیه روژ‌ه‌لاتی رووبارئ سیحون. (یاقوت الحموي، 1397/مش/1977ز، م 2، ل 23؛ الصیاد، 1407/مش/1987ز، ل 555).
- <sup>(32)</sup> فخرالدین کرت: فه‌خره‌ئ‌له‌دین پاشا کوری شه‌مس نه‌له‌دین پاشا کرت بوو، ده‌سته‌ه‌لاتداری باژیرئ هه‌رات وسجستانی بوو، هه‌قزینی کچا برایی میر نه‌وروزی بوو. (الهمدانی، 1420/مش/2000ز، ل 147-148؛ الدواداري، 1418/مش/1998ز، ل 318؛ العيني، 1430/مش/2010ز، ل 420).
- <sup>(33)</sup> حاجی رمضان: نیک بوو ژفه‌رمانبه‌رین کو دین فه‌رمانا میر نه‌وروزی ل دیوانا ووزارمتی کاردکر، وکو سکرتری تاییه‌ت میر نه‌وروزی کاردکر، حاجی ل سالا (696/مش/1297ز) دگل میر نه‌وروزی ل باژیرئ هه‌رات هاته کوشتن. (الهمدانی، 1420/مش/2000ز، ل 144، 148).
- <sup>(34)</sup> نه‌نادول: نانکو وه‌لاتی رومی (ناسیا بجویک) جه‌ئ وئ یی جوگرافی دکه‌فیه باکوورئ روژ‌نا‌قایی دهولتا نیلخانی، وژگله‌ک باژیران پیک دهیت ژگرنگترین نه‌وان باژیران: (نه‌نکوریا، قیصریه، آق شه‌ر، قونیه، ملطیه، سیواس، توقات). (مستوفي قزوینی، 1336/مش/1917ز، ل 109-116؛ أبو الفداء، 1256/مش/1840ز، ل 382، 384؛ کی لسترنج، 1405/مش/1985ز، ل 59).

## دور الأمير قتلغ شاه المنكوتي في الصراعات و النزاعات الداخلية في الدولة الإيلخانية (٦٨٠-٦٩٨هـ/١٢٨١-١٢٩٨م)

الملخص:

يسلط هذا البحث الضوء على دور أحد أهم وأبرز القادة المهمين في تاريخ دولة الإيلخانية المغولية في إيران، وهو الأمير قتلغ شاه بن مانغهوداي والذي ينتسب للقبيلة (المنكوتية) المغولية وفي الحقيقة الأمر وكما أشارت إليه المصادر التاريخية لقد برز دور الأمير قتلغ شاه منذ عهد الإيلخان المغولي (أباقا بن هولاكو 663 - 680هـ/١٢٦٥ - ١٢٨٢م)، ومن الجدير بالقول أن الحضور القوي للأمير قتلغ شاه كشخصية بارزة ولها وزن ثقيل في صفوف العسكر الإيلخاني لم يأتي من الفراغ وذلك أن أبوه وجده كانا أيضا لهما مكانة بارزة لدى جنغيزخان القائد الأكبر للمغول وأستمر دورهما حتى عهد هولاكوخان المغولي، غير أن الظهور الفعلي على ميدان الأحداث للأمير قتلغ شاه يرجعوا في فترة الإيلخان غازان خان وذلك حينما أصبحت الأمير قتلغ شاه بمثابة الإيد الأيمن للإيلخان غازان خان، وخاصتا حينما ظهرت العديد من الثورات ضد سلطة الإيلخان غازان خان حيث برز دور الأمير قتلغ شاه في قضاء على تلك الثورات القائمة ضد سلطة غازان خان ويرجع ذلك كله بأن الأمير قتلغ شاه كان الحامي والمدافع و المناصر في سلطة الإيلخان غازان خان، حيث أصبح الأمير قتلغ شاه قائدا قويا وبممتلك قدرات عسكرية عالية الكفاءة وبدمعه تمكن الإيلخان غازان خان من إستلام السلطة في الدولة الإيلخانية بعد القضاء على خصمه الإيلخان (بايدو بن طرغاي) في سنة (694هـ/1295م)، كما لعب الأمير قتلغ شاه دورا هاما وبارزا في الحفاظ على عرش الإيلخان غازان خان من خلال قضائه على تلك الثورات التي قامت ضد السلطة الإيلخانية غازان خان بعد الاستلام الأخير السلطة في (694هـ/1295م)، ونستطيع القول بأن الأمير قتلغ شاه كان بمثابة قائد عسكر هام وبارز في الدولة الإيلخانية الذي لعبه دورا بارزا في المرحلة الحساسة من مراحل الدولة الإيلخانية المغولية من خلال دفاعه عن سلطة الإيلخان غازان خان من كل المخاوف والتهديدات الداخلية والخارجية التي هددت عرش الإيلخان غازان خان.

## The Role of Qutlar, Prince of Mangaquti, in the Rivalries and Internal Struggles of the Ilkhanate (680–698 AH / 1281–1298 AD)

Abstract:

The current study sheds light on the role of one of the most important Prince and leaders of the history of Mongolian Ilkhanate country in Iran: he is Prince Qutlugh, the son of Manghuhdaye of the Mangaquti tribe who were Mongolians. In fact, according to many studies, the role of Prince Qutlugh Shahi was prominent at the time of Elikhan Abaqa the son of Hulagu (663-680Mishakhty/1265-1282AD). It is worth mentioning that his presence as a fierce and tough leader in the Elikhan military forces has not come out of nowhere. This is because his ancestors had their own influential position from Jangizkhan times and till the time of Hulagu. However, during the time of Elikhan Gazani, Qutlugh Shahi became the most important figure in a very crucial manner. This is because it is evident that at the time of Elikhan Gazani the Gazanis faced many military attacks and betrayal attempts took place and in all of these attempts he could conquer the enemy which made him the number one figure in protecting the Elikhan Gazani authorities. He was also one of those people who were very powerful and brave and with his support Gazani managed to reach the throne of authority following the overthrow of Baydo the son of Torgay in (694m/1295AD). In addition to protecting the authority of Elikhan Gazani due to a number of attacks, interior movements, and other betrayal plans against Elikhan Gazani, we can argue that Prince Qutlugh Shah was a great military leader in a very sensitive and critical phase in protecting the authorities of Gazani from all interior and exterior attempts.